

Demokratik Kültürün Gelişiminde Sivil Toplum Perspektifi: TÜSİAD Örneği

Civil Society Perspective in the Development of Democratic Culture: The Case of TÜSİAD

Aysun Dukul¹

ÖZ

Demokrasi, bir yönetim biçimi olmasının yanı sıra içinde barındırdığı ilke ve değerlerle kapsayıcı siyasal bir kavramdır. Demokrasi pratikleri ise sosyal ve ekonomik olduğu kadar kültürel temellere de dayanmaktadır. Demokratik kültür, içinde bulunan toplumun tarihsel geçmişindeki siyasal kültürün içinde şekillenir. Osmanlı'da Batılılaşma tercihi, Cumhuriyet'in kurulması ve 1980 sonrası meydana gelen küresel ve ulusal gelişmeler, Türk demokrasi kültürü konusunda yenilenmeyi içeren bir ivmelenmeyi ifade etmektedir. Bugün ülkemizde var olan siyasal kültür, tarihsel süreçte süregelen elit siyaseti, patrimonyal ilişkiler, nepotizm, kliyentalizm, uzlaşma ve hoşgörü kültürünün eksikliğinin yanı sıra parti demokrasisi kavramına uyan demokrasi pratiği ile şekillenmektedir. Kanıksanmış siyasal kültürümüzün demokratik kültürü inşa edememesi sorunsalının hangi etkenlere dayandığı ise oldukça karmaşık, paradoksal ve iç içe geçen sosyal sistemlerin yanı sıra birçok yapısal ilişkiler yumağının çözümlenerek incelenmesini ve araştırılmasını gerekli kılmaktadır. Siyasal insanın bilinçli yurttaşlara dayandığı öncülüyle, demokrasilerin vazgeçilmez aracı oluşumlarından sivil toplum kurum ve kuruluşlarının, ülkemizde siyasal temsil ve siyasal katılım unsurlarını gerçekleştirmekteki eksiklik ve zayıflıkları, demokratik kültürün yerleşmesi ve gelişmesini destekleyecek özelliklere sahip görünmemektedir. Türkiye'de siyasal kültürün toplumdaki tüm iktidar alanlarına olduğu gibi sivil toplum alanında da etkileri bu anlamda önemli olmaktadır. Demokrasi tarihimizin siyasal kültür temelinde, neden demokratik kültürü inşa edemediği ve neden sivil topluma ihtiyaç duyulduğu bu makalenin konusunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda, içinde bulunan toplumun siyasal kültürü ile şekillenen sivil toplum yapılarının niteliği ve demokratik kültüre olan etkileri seçim barajlarının medya temsili baz alınarak incelenmiştir. Bu nedenle, 1983-2021 yılları arasında önemli siyasal gelişmelerin yaşandığı belli tarihlerde, en fazla sayıda haberleştirilen sivil toplum kurumu olan TÜSİAD'ın haber içerikleri, gazetelerin hangi sayfalarında ve ne şekilde verildiği analiz edilmiştir. Seçim barajı konusundaki TÜSİAD haberleri, yeni nitel veri analiz tekniği programlarından SPSS tabanlı R Studio programı kullanılarak sayısallaştırılmış, demokratik kültüre olan yansımaları değerlendirilerek, özgün bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi kültürü, siyasal kültür, sivil toplum, medya temsili, TÜSİAD

ABSTRACT

Democratic practices can develop by reproducing themselves in societies with an immanent culture of democracy. The rate of electoral thresholds, which is seen as an important criterion in the democratic performance of countries, affects the culture of democracy, with its effects on political representation and participation. Non-governmental institutions and organizations are indispensable elements of

¹Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

ORCID: A.D. 0000-0003-1470-6795

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Aysun Dukul,
Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Gazetecilik Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye
E-mail: aysunduk64@gmail.com

Başvuru/Submitted: 30.05.2022

Kabul/Accepted: 07.09.2022

Atıf/Citation: Dukul, A. (2022). Demokratik kültürün gelişiminde sivil toplum perspektifi: TÜSİAD örneği. *4. Boyut Journal of Media and Cultural Studies - 4. Boyut Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 20, 23-55.
<https://doi.org/10.26650/4boyut.2022.002>

democracies. In this study, the role of non-governmental institutions and organizations in realizing the elements of political representation and political participation in Turkey will be examined in terms of TÜSİAD, based on the media representation of election thresholds. TÜSİAD, a non-governmental organization, was selected for this research because nearly half of the non-governmental news about election thresholds in all newspapers comes from the organization. Other factors in the selection of TÜSİAD for this research were its political and legal studies and recommendations, including the election threshold, and its ability to create public opinion by having its proposals discussed by all social and political actors. This research aims to shed light on the representation of election thresholds in the media (in the field of civil society) using the important and original approach of analyzing TÜSİAD's press releases.

Within the scope of the research, four national newspapers with different publication policies were selected in order to base the representation of civil society in the media on the findings reflecting the current situation. Attention has been paid to the fact that the newspapers, which are considered the media representation of civil society, have been published since 1983, when the election threshold came into effect. The data obtained through the election threshold theme in the research were digitized using the SPSS-based R Studio program infrastructure, which is a new qualitative data analysis program. The aim was to reach a conclusion about how much the need of democratic culture is met in Turkey by examining the content produced by TÜSİAD on media visibility and election thresholds. In addition, by analyzing media representation, the aim was to understand and make sense of the reflections of the quality and structure of Turkish political culture and civil society on democratic culture. As a result of the research, findings were reached on the relationship between the quality of civil society and political culture in Turkey and the democratic role of civil society in democratic development processes in the country.

Keywords: Democratic culture, political culture, civil society, media representation, TÜSİAD

Extended Abstract

In addition to being a form of government, democracy, with its principles and values, is an inclusive political concept. Democratic practices are based on social and economic as well as cultural foundations. Democratic culture is shaped within the political culture in the historical past of the society in which it exists. The preference for Westernization in the Ottoman Empire, the establishment of the Republic of Turkey and the global and national developments that took place after 1980 express an acceleration that includes renewal in Turkish democratic culture. Today, Turkish political culture is shaped by the absence of elite politics, patrimonial relations, nepotism, clientelism, and the lack of a culture of reconciliation and tolerance, as well as a practice of democracy in accordance with the concept of party democracy. In our political culture, the causes of the problem of not being able to build a democratic culture, which is taken for granted, necessitate the examination and investigation of many structural relations as well as very complex, paradoxical and intertwined social systems. With the presumption that it is based on conscious citizens, political people constitute non-governmental institutions and organizations, which are indispensable elements of democracies. The deficiencies and weaknesses of civil society in Turkey in realizing political representation and political participation do not seem to have the features to support the establishment and development of democratic culture. In this context, the effects of political culture in civil society, as well as in all areas of power in society, are important in Turkey. The subject of this article is why our history of democracy was not able to build democratic culture on the basis of political culture, and why civil society is needed.

Electoral thresholds are seen as a criterion for the democratic performance of countries. The 10 percent election threshold, which came into force after the 1980 military coup and is the highest election threshold in the world, has been implemented in all elections in Turkey

since 1983. In this context, the quality of civil society structures shaped by the political culture of the society and their effects on democratic culture are examined based on the media representation of election thresholds. For this reason, the news contents of TÜSİAD, which was the most-reported non-governmental organization when important political developments took place from 1983-2021, were analyzed, including on which pages and how the news was published in the newspapers. In the research, four national newspapers with different political orientations and which are still in publication were selected in order to obtain results reflecting the current situation in media representation. In addition to its quantitative superiority in the number of newspaper appearances, TÜSİAD has also been analyzed because of its effective power in the politics and media agenda, which no other non-governmental organization has. By examining the contents produced by TÜSİAD on the election threshold in print and internet newspaper scans, we aimed to reach a conclusion about how much the need of democratic culture is met in Turkey. TÜSİAD news on the election threshold was digitized using the SPSS-based R Studio program, a new qualitative data analysis technique, and we attempted to reach a distinctive result by evaluating its reflections on democratic culture. The ideological and political tendencies of the newspapers, which continue their publication life and have different political stances, are also reflected in the media coverage of TÜSİAD and the content it produces. It has been noted that the expressions highlighted in the discourse of news texts or published in headlines change according to the publishing policy or ideological stance of the newspapers. With the results, we tried to determine the mutual relationship of civil society institutions in Turkey in producing a culture of democracy. In the representation of TÜSİAD news regarding the election threshold, we reached important findings on the effects of the quality of civil society in Turkey on democracy and democratic culture, whether it meets democratic needs in Turkey, its relationship with political culture, and whether it fulfills its public duties in its relationship with democratic development processes in Turkey.

In addition to being a form of government, democracy is an overarching political concept with its principles and values. Democracy practices are based on social and economic as well as cultural foundations. Democratic culture is shaped according to the political culture that lies in a society's history. With the premise that the political man is based on conscious citizens, the deficiencies and weaknesses of non-governmental institutions and organizations, which are indispensable intermediaries of democracies, in realizing the elements of political representation and political participation in our country do not seem to have the features to support the establishment and development of democratic culture. In Turkey, the effects of political culture in the field of civil society, as in all areas of power in society, are important in this sense. The subject of the article is why our history of democracy did not build a democratic culture based on political culture and why civil society is needed. In this context, the quality of civil society institutions that are shaped and structured by the political culture of the society and their positive or negative effects on democratic culture will be examined based on media representation. Within this context, the characteristics of the non-governmental organizations, which are shaped and built according to the political culture of a society, and

their impacts on the democratic culture have been examined from the perspective of media representation of the electoral thresholds. For this reason, several news articles related to TÜSİAD (Turkish Industry and Business Association), which is one of the most newsworthy non-governmental organizations in Turkey, have been analyzed. The news articles were selected from the dates between 1983 and 2021, and their tone of voice and on which pages these articles were published have been examined. The news articles about TÜSİAD and the electoral threshold have been digitized by using R Studio, an SPSS-based qualitative data analysis program, and the reflections of these articles on the democratic culture have been evaluated for this research for an inventive conclusion.

According to the findings of the research, the reflections of Turkish political culture and political sphere in the democratic context also manifest themselves in civil society. In the analysis performed on TÜSİAD, it has emerged through the data that the Turkish democratic culture's need for civil society cannot be met even in media representation. The fact that nearly half of all civil society news belongs to TÜSİAD again contradicts the pluralistic structure of civil society. TÜSİAD has contributed to democratic processes in the election threshold debates with its political studies, published opinions, and recommendations. As a result of the research, it is seen that TÜSİAD can create public opinion by influencing many political and social actors with its political work, including the election threshold. However, the results show that civil society is not able to maintain pluralism in media representation. Civil society can serve democracy through the representation and participation of different interests and demands in a pluralistic structure. For this reason, other non-governmental organizations and institutions should work to support democratic culture in order for democratic civil socialization to take place and for the democratization of Turkey's socio-political structure. Especially in important social and political processes, the representation of the work and activities of different non-governmental institutions and organizations in the media is valuable and important in terms of contributing to democratization.

Giriş

Bu makalede Türk demokratikleşmesinin siyasi kültürle ilişkisi, siyasi kültürümüzün neden demokrasi kültürünü oluşturamadığı ve demokrasi kültürünün sivil topluma olan gereksiniminin ülkemizde ne kadar karşılandığı medya temsilinde incelenecektir. Önce kavramsal çerçeveyi çizmek açısından siyasi kültürün Türk demokratikleşmesinin tarihsel sürecindeki rolü ve etkilerinin günümüze uzanan genel bir hattı çizilmiştir. Demokrasi tarihimizin özgün niteliklerinin ardından çoğulcu demokratik kültürün, bir toplumda yerleşebilmesi için sivil topluma olan gereksinimi ve sivil toplumun teorik özellikleri literatür taramasıyla ortaya konmuştur. Sivil toplumun medya temsili ise ülkemizdeki demokratik kültürün diğer sosyal sistemlere etkisini ve sivil toplumun niteliklerini anlamak açısından önemli olmaktadır. Bu nedenle medya-demokrasi arasındaki ilişki bağlamında, 1983'ten 2021 Eylül ayına kadar medyada seçim barajı¹ konusunda yer bulan sivil toplum alanındaki haberler tespit edilmeye çalışılmıştır. Farklı çizgide yayın hayatının sürekliliği devam eden 4 ulusal gazete Cumhuriyet, Milli Gazete, Milliyet ve Hürriyet'in yazılı basın ve internet taramalarında önemli siyasal gelişmelerin tarih aralıkları baz alınmıştır. Ortaya çıkan sonuçlara göre siyaset ve medya gündemine en çok yansıyan sivil toplum kuruluşu, Türkiye Sanayicileri ve İş İnsanları Derneği (TÜSİAD) olmuştur. TÜSİAD haberlerinin medyada ele alınışı ve ürettiği içerikten yola çıkılarak, Türkiye'nin siyasi kültürü ve demokratik niteliği ile sivil toplumun demokrasi kültürü üretmedeki karşılıklı ilişkisi sorgulanmıştır.

1. Türk Demokratikleşmesinde Siyasi Kültürün Etkisi

2 bin 500 yıllık tarihi bir geçmişi olan demokrasi, Batı'nın ekonomik, kültürel ve siyasi tarihi sürecindeki belli olay ve gelişmeler lekendi kültürünü oluşturmuştur. Batı'da demokrasi kültürü, geleneksellik kazanacak kadar uzun bir sürede ve demokrasi mücadeleleri içinde gelişmiştir. Öyle ki demokrasi artık günümüzde gelişmişlik, çağdaşlık ve kültürü ifade etmektedir. Demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye dair çalışmalarda bulunan Lipset de bir toplumda ekonomik refah arttıkça, eğitim seviyesi yükseldikçe; o toplumun bireylerinin kavrama yeteneği ile birlikte siyasete ilgisinin artacağını savunmuştur (Lipset, 1959, s. 69-105). Burada demokratik kültür, kentleşme, eğitim, sanayileşme, ekonomik refah ve eğitilmiş bir orta sınıfın varlık olanaklarına bağlanmaktadır. Siyasi kültürün istikrarlı bir demokratik kültürü üretebilmesi, bu nedenle her toplumda aynı ivmeyle gerçekleşmemektedir. Tillyde bu temelde demokrasiden uzaklaşmanın demokratikleşmeye oranla çok daha hızlı bir şekilde gerçekleştiğine dikkat çekmektedir (Tilly, 2007, s. 26, akt. Uslu, 2012, s. 131). Demokrasiden uzaklaşmanın kolaylığı, içinde bulunan toplumun siyasi kültürü, kolektif hafızası ve tarihsel tecrübesi, siyaset kurumlarının demokratik yapısı, siyasete ve demokrasiye olan bakış açısı, yurttaş bilincinin niteliği, ülkede siyasete ve siyasi kurumlara ordu ya da yargı tarafından bir müdahale geleneğinin olup olmadığı ile de yakından ilişkilidir.

1 Demokrasi ülkelerin seçim sistemleri ölçütleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Lijphart, seçim barajlarını bir ülkenin demokratik performansının bir kriteri olarak eklemiştir. Ülkemizde 10 Haziran 1983'teki 2839 sayılı kanunla tüm yerel ve genel seçimlerde 1983'ten beri yüzde on (10) seçim barajı uygulanmıştır.

Bir toplumun siyasal kültürü denildiğinde bireylerin siyasal sistem hakkındaki kavrayışları fikirleri ve değerlendirmeleri anlaşılmaktadır. Siyasal kültür, siyasal süreçlerde değerler ve davranışta kalıplara yol açarak, siyasal süreci hızlandırır. Bir diğer özellik de siyasal sistemin meşruluğunu ve devamlılığını sağlamasıdır (Turan, 1986, s. 133). Ancak siyasi kültürün demokratik kültürü üretebilmesi ve siyasal insan kavramının zeminini oluşturmak için, siyasal kurumlardan oluşan siyasal yapı, siyasal kültür ile bireylerin siyasal sistemdeki eylem biçimleri, inanç ve davranışlarının karşılıklı şekillenen ilişkisi önemli olmaktadır (Çam, 1995, s. 201).

Siyasal kültür, hem bir toplumun tüm tarihini kapsadığı hem de yurttaşlarının sosyal ve ekonomik yaşantılarının bir ürünü olarak bir bütün halinde ele alınması gereken bir kavram olduğundan, Türkiye'nin siyasi kültürünü anlamlandırmak için demokratikleşme sürecini bilmek gerekmektedir (Yücedürk, 1987, s. 13). Demokratikleşmenin tohumları Osmanlı'da askeri alanda modernleşme çabaları ile başlamış, paradigma değişikliği zamanla yönetim kurumlarına da yansımıştır. Modernleşme çabaları Batılılaşma şeklinde uygulanmış, planlayan ve uygulayanlar devlet bürokrasisi olduğu için devlet ile toplum bütünleşmesi zihni anlamda gerçekleşmemiştir. Bu nedenle Batılılaşma, devletin bürokratik aygıtları ve hakim sınıfı yani merkez tarafından, çevrenin kültürel uyumu beklenmeden ve rıza üretilmeden gerçekleştirilmiştir (Mardin, 1990, s. 37).

Russel'in Batı'da teori pratiği takip eder, Doğu'da ise bütün tatbikatın teoriden çıkarılmasına çalışılır (Güngör, 2003) görüşünü doğrular şekilde merkez tarafından önce hukuk ve kurumlar yapılandırılmış; daha sonra bir sosyoloji oluşturularak duruma uydurulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda Türk demokrasisi kamusuz özgül bir Batılılaşmadan doğmuştur denebilir. Siyasi partilerin sosyal grup ve tabakalarla bağ kuramaması parti merkezli devlet yapısını oluştururken, günümüze kadar çatışmalı siyaset alanının varlığını koruması ise devlet ile toplum, merkez ile çevre, ya da yönetenler ile yönetilenler arasında aracı unsurların, yani sivil toplumun olmaması ya da eylemlerinin çok güçsüz ve etkisiz kalmasına bağlanmaktadır. Modernleşme ve demokrasi adına yapılan tüm çalışmalar, yapısal ve toplumsal şartlar olgunlaşmadan gerçekleştiğinden aynı zamanda bir elit projesi olarak değerlendirilmiştir.

Türk siyasi kültüründeki içkin devlet algılayış biçiminin tarihsel kökeni de Osmanlı devlet geleneğine uzanmaktadır. Osmanlı'nın devlet geleneğinde 'nizam-ı alem' yani düzen, olduğu gibi korunduğu takdirde denge bozulmayacaktır. Dengenin bozulması kaosa neden olur. Düzeni bozan her şey ihtilaldir ve anarşidir (Berkes, 2019, s. 31). Öte yandan devletin aşkınlığı, kutsallığı halk tarafından da sorgulanmayan bir ön kabul olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. Sorunlu iktidar-muhalefet ilişkilerinin tarihsel temelinde, Osmanlı'dan aktarılan devlet ve toplum anlayışının izleri hala kendini yeniden üretmeye devam etmektedir (Dankwart, 1968, s. 382).

Siyasi kültürümüzde güçlü devlet geleneğinin önemli etkilerinden biri de tepeden inme devrimlerin neden olduğu elit siyasettir. Fredericik Frey'e göre de yakın zamana kadar Türk

siyaseti elit siyasetidir. Elit aktörler ve kurumlar, kentli elit çevrelerinde gerçekleştiğinden kitleler dışlanmışır (Frey, 1975, s. 43). Doğal olarak elit siyaseti, toplumun siyasi katılmıdan uzaklaşması ve değışim ve karar süreçlerine ilgisizliğıyle sonuçlanmışır. Oysa demokratik kültürlerde, devlet ile toplum arasında yukarıdan aşağı değil, yatay siyasi ilişkiler kurulması beklenmektedir.

Osmanlı'da düzenin korunmasından sorumlu askeri ve idari bürokrasi kadrolar, toplumu değil, devleti temsil ederler. Dolayısıyla devlet toplumdan gelmez, topluma dayanmaz, aksine toplum devlet içindir. Bu düşünce biçiminin Osmanlı'dan günümüze gelenekselleşen izleri sivil toplum örgütlenmelerinin yapısı ve işleyişinde bugün de görülmektedir (Dankwart, 1968 s. 382). Osmanlı'dan aktarılan güçlü devlet geleneğine eklenen zayıf sivil toplum yapısı, paternalist devlet anlayışının bugün de yöneticiler ve toplum içinde varlığını ve saygınlığını sürdürmesiyle sonuçlanmaktadır. Nitekim, askerlerin yaptığı 1982 Anayasası'ndaki 'kutsal Türk Devleti' ibaresi, 1995 anayasa değışikliğinde 'Yüce Türk Devleti' olarak değışse de siyasi kültürümüzde devletin algılanışının konumu açısından önemlidir (Özbudun, 2016, s. 129). Öte yandan 1982 anayasasının siyasi partilerin dernek, sendika, vakıf, kooperatif ve meslek kuruluşlarıyla işbirliğini yasaklaması, baskı unsuru olabilecek bu unsurların iktidar ya da muhalefet partileriyle ilişkiye girememesi, fikirlerini taleplerini duyuramaması, çoğulcu demokrasi anlayışına da uygun düşmemektedir (Eroğul, 1999, s. 217).

Güçlü devlet geleneğı, demokrasiye ve siyasete bakışta da sorunlara neden olmaktadır. Ülkemizde araçsal yaklaşıma uygun olarak devlet şiddet, güç, iktidar olarak ele geçirilmesi gereken, siyaset ise kaynakların paylaşılmasını sağlayan bir kavram olarak yorumlanmaktadır. Bu yaklaşım Türkiye'de sık sık tekrarlanan ve demokraside kesintilere neden olan 'devletin ele geçirilmesi' söylemine neden olmaktadır. Araçsal yaklaşım, demokrasiyi siyasi kararları almak için rekabetçi bir anlayışla, oy için mücadele eden bir siyasi yöntem olarak görmektedir. Bu yaklaşımda demokrasi, kurumsal tüm yapılanmalara rağmen belli amaçlar için kullanılan bir yöntem olduğundan, demokratik kültürü üretmemektedir (Bağce, 2007).

Türk demokratikleşme tarihine siyasi katılım açısından bakıldığında, Osmanlı'dan itibaren sorunlu ve sınırlı olduğu bilinmektedir. Dernek, ocak ve siyasi parti üçlemesinin evrimiyile ivmelenen siyasi hareketler, aracısız, dikey ve sivil toplumsuz gerçekleştiğinden siyasi temsil ve katılım ilişkisi demokratik bir kültüre özgü niteliklere kavuşmamıştır.

Türk siyasi tarihinden kültürüne yansıyan bir önemli gerçek de çok partili sistem başlamadan önce, yerel nüfuz sahibi kişiler ve taşra eşrafının parti teşkilatlarını kuranlar olduğu gerçeğidir. Bu durum, Türkiye'de siyasetin himayecilik ve kliyentalizmle iç içe gelişmesini tetiklemiştir. Yerel siyaset kliyentalizmi, meslekten siyasetçi sınıfını doğurmuş; bu sınıf partilerle bağlantılı olarak, meslek kuruluşları, sendikalar, dernekler vb. yatay siyaset yapılarının içinde de kendilerine yer bulmuştur (Unbehaun, 2006, s.57-58). Türkiye'de siyasi katılımın kliyentalist ilişkilerle kurulan örgütler eliyle gerçekleşmesi, hala demokrasi kültürü adına yurttaşların siyasi katılımının başlıca sorunlarından biridir.

Çok partili yaşama geçildikten sonraki 1950-1960 yıllarında siyasi partilerin mahallelere kadar uzanan ocak örgütlenmesi kısa sürede katılım kanalının talep popülizmiyle sonuçlanmıştır. Halbuki siyasi katılım, milletvekillerine bireysel taleplerle rahatça ulaşabilmenin ötesinde toplumsal siyasi kararların alınış sürecine katılmak demektir.

Geleneksel bir toplumun modernleşme sürecinde siyasi alanda, Osmanlı'dan itibaren ana hatlar olan devletçi ekonomi ve merkezîyetçi kanat ile liberal ekonomi ve ademi merkezîyetçi kanat arasındaki mücadelenin, Türk demokratikleşme sürecindeki hizipleşme ve kutuplaşmaların kaynağı olduğu ileri sürülmektedir. Geline süreçte, ülkemizde siyasetin çatışması ve ötekileştirici tarzda gerçekleşmesinde ve dolayısıyla siyasi kùltürün demokratik kùltürü üretmesinin önündeki engellerden biri olarak merkez-çevre temelindeki sosyolojik kimlik bölünmelerinin yattığı düşünölmektedir.

Askeri bürokrasinin devlet yönetimindeki ve siyasi alandaki devamlılık arz eden hakimiyeti, Türk siyasi hayatında askeri darbe ve müdahalelerin bir bakıma temelini de oluşturmaktadır. Gücünü genç subaylardan alan İttihat-ı Terakki'nin dernek ve partileşme süreci, Mili Mücadele döneminden sonra kurulan partilerdeki asker kökenli milletvekili sayısının çokluğu, askeri darbe ile oluşturulan Milli Güvenlik Kurulu (MGK) gibi yapılar, Türk siyasi kùltürünü oluşturan yapısal etkenlerden biri olarak askeri darbe ve müdahaleler geleneğini ve Türk siyasetinde askerin iktidardaki ağırlığının sürekliliğini anlamak ve anlamlandırmak bakımından önemlidir. Oysa demokrasilerde seçilmemiş organlara siyasi karar alma hakkı tanınmamıştır.

Ordunun adeta bir siyasi parti gibi iktidara ortak ya da egemen olması, siyasi partiler ve ordunun siyasi toplumu meydana getirmesinden (Çavdar, 2013, s. 110) başka Osmanlı'daki askeri bürokrasinin Cumhuriyet'in ilk Meclisleri içindeki etkinliği, yukarıdan aşağıya ilerlemeci siyaset pratiği, halkın askere olan güveni ve sevgisi, asker millet olma paradigması, daha sonra burjuvazi-asker ilişkisinin iç içe geçen yapısı, sorunlu iktidar-muhalefet ilişki tarzı, anayasalardaki devletin güvenlikçi söylemi; ordunun demokrasiyi ve devleti dizayn etme görevini kendinde bulmasının nedenleri arasındadır. Türk siyaseti, demokrasiye geçiş sonrası 1960 ve 1980 askeri darbesi, 1971'de yarı askeri müdahale, 1997'de postmodern askeri darbe, 2007'de e-müdahale ve son olarak 15 Temmuz 2016'da başarısız darbe kalkışmasıyla, altı askeri müdahaleyle karşı karşıya kalmıştır. Sonuç itibariyle, siyasi kùltürümüz demokrasiyi kesintiye uğratan siyasal alana askeri müdahaleler ile de şekillenmiş olmaktadır. Dolayısıyla bu durum vesayetçi bir geleneğin oluşumuna da uygun ortam yaratmıştır (Heper, 2010, s.115).

Türkiye'de hala demokratikleşme tartışmalarının devam etmesi, demokratik kurumların varlığına rağmen, kurumsal ve toplumsal anlamda demokratikleşmenin içselleştirilemediğine işaret eder. Bunda toplumda hoşgörü ve uzlaşma kùltürünün eksikliği, birbirlerine ve kurumlara karşı güvensizlik, demokratik değer ve ilkelere karşı duyarsızlık gibi sosyo-psikolojik etkenler de söz konusudur. Nitekim Ersin Kalaycıoğlu da demokrasinin gelişebilmesini, demokratik rekabet ortamında toplumsal hoşgörü, başkalarıyla birlikte hareket edebilme,

birbirine ve demokrasinin kurum, kuruluşlarına güven, siyasi etkinlik duygusu, siyasi olaylara ilgi şeklinde etmenlere bağlamıştır (Kalaycıoğlu, 1996, s. 50-55). Türkiye’deki siyasal kültür, bireylerarası ve siyasi aktörlere güven², ortaklık kurma, dernekleşmeyi desteklemeyerek demokratik kültürün yerleşmesini yavaşlatmaktadır. Diğer yandan siyasi kültürdeki uzlaşma ve güven eksikliği, siyasi partilerin de uzlaşma kültürü içinde hareket etmesini güçleştiren önemli bir etkidir. Tüm bu psikolojik ve sosyolojik etkenler, demokratik kültürün yerleşmesinin önündeki engellerden sadece bazılarıdır.

Bir toplumda siyasi hayatın nasıl olması gerektiği hakkında uzlaşma olanağının azaldığı ülkelerde, bölünmüş siyasi kültürden söz edilmektedir. Şehirleşme ve modernleşmenin yaygınlaşmasının yanı sıra küreselleşme dinamiklerinin etkilerinin sonucu olarak, merkez ve çok parçalı çevre ile ana siyasi kimlikler bölünerek çoğalmıştır. Böylece siyasi kültürümüz, toplumsal bölünmenin postmodern yapısı yani parçalı yapısıyla tanışmıştır. Bu bağlamda kimliklerin siyasi alanda bir temsiliyet aracı haline gelmesi ve merkez-çevre, sağ-sol, laik-anti laik ve etnik temeldeki dikotomilerin kimlik siyasetine zemin hazırlaması, Türk siyasi kültüründe var olan bölünmelerin parçalı yapısını daha da artırmıştır.

Kimlikler siyasetinin aşırılığı ve farklılıkları vurgulayan yapısı, siyasi kültüre yeni çatışma öğeleri katmaktadır. Siyasi kimliklerin temsili, demokratik kültür için elzemken; kimlikler siyaseti, siyasi kimliklerin meşruiyetine, temsiline ve toplumsal uyuma zarar vermektedir. En nihayetinde farklılıklara aşırı vurgu, gerçek toplumsal sorunların kamusal tartışma alanlarında gözden kaçmasına neden olmaktadır. Çatışmanın baskın olduğu siyasi kültürümüz ile uzlaşmaya dayanan demokrasi arasında görülen gerilim, toplumların “nasıl bir arada, özgür ve refah içinde yaşayacağı”na yanıt vermektan uzaklaşarak demokrasi kültürüne zarar vermektedir.

Kimlikler siyasetinin farklılıkları aşırılaştırması bir sorunken, diğer bir sorun da siyasi kültürümüzün ortalamadan sapan görüşlere karşı olmasıdır. Çünkü, siyasal elitlerin toplumu yönetmekte hak sahibi olduğu inancı, devleti kutsayan, toplumu ve bireyi ikinci plana atan bir bakış açısı demektir. Öte yandan, İlter Turan’a göre bireylerin kişiliğini bir topluluk içinde bulması, toplumun bireyden önce geldiği kabulü, aynı şekilde her talebin devlet tarafından karşılanması beklentisini de doğurmaktadır. Bu düşünce itibarıyla, özerk olamayan sivil toplum kuruluşlarının devlete bağımlılığı artmakta, yönetime örgütlü katılımı azaltmaktadır (Turan,1986).

Demokrasiye geçiş paradigmasının sona erdiği belirtilerek yapılan gri bölge ülkeleri kavramsallaştırılmasında özgür seçimler gerçekleşse de demokratik meşruiyet

2 Nitekim 2017-2020 dönemini kapsayan Dünya Değerler Araştırması’nda toplam 78 ülke içerisinde Türkiye’de halkın birbirine olan güveninin çok az olduğu ortaya çıkmıştır. Periyodik aralıklarla yapılan ‘Dünya Değerler Araştırması’nda Türk toplumu sürekli olarak insanların birbirine en az güvendiği toplumlar kategorisinde yer almaktadır. Sonuçlara göre Türk vatandaşları sadece aile bireylerine güvenebiliyorken, bazı kuzey Avrupa ülkelerinde yaşayanlar ise neredeyse ülkelerinin yarısından çoğunu aile bireyleri gibi görmekte ve güvenmektedirler. Bkz. Uluslararası Politika Akademisi. “Dünya Değerler Araştırması 7. Dalga Veri setindeki Türkiye Bulguları”, TEPAV/Günlük. “Türkler neden birbirine güvenmez?”.

açısından siyasi katılım ve demokratik hesap verebilirliğin çođu zaman yetersiz kaldığı vurgulanmaktadır. Vurgulanan bir diğer konu da bazı demokratik ÷lkelerde siyasi partilerin rekabet ortamlarının demokratik çerçevede gelişmesine olanak tanınmaması, siyasi partilerin kendini yenilememesi, yeni partilerin sisteme girişinde yaşıadığı sorunlar ve kişisel lider partileri, ÷lkelerin siyasi kùltürüne bağlanmaktadır. Bir ÷lkenin başarılı bir demokratikleşme gerçekleştirmesi, öncelikle siyasi elitlerinin siyasi niyetleri ve eylemlerinde alta yatan ekonomik, sosyal ve kurumsal koşullar ve miras, yani siyasi kùltürle ilişkilendirilmiştir (Carothers, 2002, s. 6-21). Bu bağlamda Türkiye’de seçim sistemleri ve seçimlerle ilgili düzenlemeler içkin siyasi kùltürün izlerini yansıtmaktadır. Türkiye uygulamalarında da seçme-seçilme düzenlemeleri, ÷lke ve yerel idarelerdeki seçim barajı şartları hakkındaki siyasi tartışmalar bilinmektedir.

Sartori için demokrasi tanımının belirlenmesi ve yurttaşlar tarafından anlaşılabilirliği çok önemlidir. Siyasal davranışlarımızda ve tercihlerimizde belirleyici olan, bizde oluşan demokrasi tanımı ve kavramıyla çok yakından ilgilidir (Sartori, 1996, s. 13). Sartori burada aslında siyasi kùltüre işaret etmektedir. Öyle ki demokrasi hakkındaki yanlış ve eksik fikirler demokrasinin yanlış işlemesine yol açacak boyutta önemlidir. Demokrasiye yüklenen anlam farkı nedeniyle, seçim sistemleri ve seçmen öğesi dikkate alınarak yapılan çalışmalarda demokratik yöntem ve kurumlarla da ‘seçimle gelen krallar’ yönetimi ya da ‘halksız demokrasiler’ kavramsallaştırmalarının gerçekleşebileceği uyarısında bulunulmuştur (Duverger, 1986, s. 89). Örneđin, Türkiye’de demokrasinin seçim ve sandıktan ibaret görülmesi, bu türden eksik bir kavramsal anlayıştan kaynaklanmaktadır. Yine aynı şekilde Türkiye’de 1983’ten beri yürürlükte olan ÷lke genelinde uygulanan yüzde 10 seçim barajı da ÷lkemizde demokrasiye yüklenen anlamın yol açtığı farklı demokrasi uygulamalarına bir örnektir.

Çağdaş demokratik bir ÷lkede demokratik kùltür, halkın geniş, adil siyasi katılımı ve temsili, insan haklarına saygı, hukuk devleti, siyasi iktidarın sınırlandırılması ve denetlenmesi gibi kriterlere sahip olmalıdır. Toplumda ve yönetimde meydana gelen sorunları ve krizleri çözmede başarılı bir sistem, demokratik kùltürün hem bireyde hem sivil toplumda hem de tüm kurum ve kuruluşlarda bulunmasına bağlıdır. Ancak bugün Türkiye’de demokrasi adına üretilen çözümler, toplumun geniş gruplarının uzlaşması ile gerçekleştirilmediği için gerilimler krizlere dönüşmektedir.

Bugün siyasi kùltürümüz, tarihsel süreçte süregelen siyasi sistemdeki patrimonyal ilişkiler, nepotizm, kliyalizm, lider odaklı siyaset anlayışı gibi olgularla şekillenmektedir (Taşkesen, 2011, s. 74-96). Diğer yandan yüzde 10 ÷lke seçim barajının farklılıkların temsiliyi engellemesi, sivil toplum kuruluşlarının demokratik hassasiyetlerden uzak baskı ve çıkar gruplarına evrimi gibi birçok etmen demokratik siyasal kùltürün oluşumundaki olumsuz etmenlerdir. Bu bağlamda siyasi kùltürümüz, daha çok çatışmacı, merkezizyetçi, toplumu bireyin önünde gören seçkin anlayışta gerçekleşmektedir.

2. Demokrasi Kültürünün Sivil Toplum Gereksinimi

Demokratik bir toplumun tarihsel tecrübelerinden ürettiği siyasi kültürün, uzlaşma ve iletişim üzerine kurulu bir demokratik kültür inşa etmesi beklenir. Demokratik kültür, farklılıklara olanak tanıyan ve ılımlaştırıcı yapıyla demokrasinin de sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Diğer yandan yurttaşlık kültürü seviyesinin derecelenmesi temel alınarak yapılan ayırmda demokratik kültür, esas olarak katılımı aktifleştiren yurttaşlık rolüne sahip toplum üyelerinde gelişmektedir (Almond ve Verba, 1965, s. 9-19). Bu noktada bir ülkede yurttaş, toplum ve kendi çıkarları için ne yapması gerektiğini düşünüyor, aynı zamanda ulusal düzeyde çıkarlarını elde etmek için siyasal katılım yollarını geliştirebiliyorsa demokratik kültürün oturduğu söylenebilir. Bu bağlamda demokratik kültür, kamusal alanda bir araya gelen siyasal katılım ve örgütlenmeleri oluşturan sivil topluma gereksinim duymaktadır.

Demokratik sivil toplum, dış dinamikler açısından siyasal iktidara sahip olanların meşruiyete verdikleri önem oranında hukuksal çerçevesi çizilen siyasal, toplumsal, ekonomik özgürlüğe bağlı olarak gelişebilmektedir. Karşılıklı etki sürecinde sivil toplum; devletle toplum arasında, toplumun çıkarına dengeli bir muhalefet sağlamak, kamusal ahlak ilkeleri oluşturarak hayata geçirilmesini temin etmek, seçenekli bir temsil süreci oluşturarak örgütlü grupların taleplerini sisteme ulaştırmak, bu grupların çıkarlarını uzlaştırmak, demokratik değerleri yerleştirmek ve korumak şeklindeki işlevleri edinebilirse, demokratik siyasal sistemin ve yönetimin gelişmesine yardımcı olabilir (Gençkaya, 3/18. 1997, s. 103-104).

Sivil toplum, kavramsal olarak devletten ayrı, devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ve değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu bir alandır (Caniklioğlu, 2007, s. 21). Aslında sivil toplumu devletin karşısında değil de siyasi iktidarla ilişkilendirmek daha doğru sonuçlar verebilmektedir. Siyasal iktidarın otoritesinden uzak aynı zamanda bağımsız sivil toplum, kendi kurumlarını da oluşturabilecektir (Caniklioğlu, 2007).

Sivil toplum, demokrasinin başlıca unsurlarından siyasi temsil ve siyasi katılımın bir toplumda örgütlenerek vücut bulmuş halidir. Habermas da sivil toplumun gelişmişliğinin demokrasiyi güçlendireceğine inanmaktadır. Sivil toplumun güçlü olmasının başlıca şartı ise demokrasinin olmazsa olmaz ilkelerinden güçler ayrılığıdır. Siyasi denetim mekanizmalarından sivil toplumun güçlü olduğu ve demokrasi kültürünün geliştiği toplumlarda diğer sosyal sistemlerin bağımsızlık ve özerkliği için güçler ayrılığı ile yetinilmemekte; çeşitli denge ve denetim sistemleri geliştirilmektedir. Kuşkusuz bunun için önce demokratik sivil toplumun oluşması gereklidir.

Sivil toplumun gerçekleşmesi önce bireyle başlamaktadır. Sivil toplum örgütlerinin gönüllü birliktelikler üzerine kurulması, bireyin önemini gözler önüne serer. Siyasetin toplum için yapılmasına zemin hazırlayan örgütlü ve etkili sivil toplumun gelişkinliği, devletin otoriter eğilimlerini de engelleyecektir. Nitekim sivil toplumun çoğulcu yapısının önemine dikkat çeken Köker, sivil toplumda sürekli meydana gelen hareketlenmeler,

birleşme ve örgütlenmelerin çoğulcu ve çeşitlilik içermesinin devletin despotik eğilimlerini gerçekleştirmesini olanaksızlaştıracakını savunmaktadır (Köker, 2004, s. 100).

Sivil toplumun gelişmesinde evrensel hukuk kurallarını geçerli kılan devletin varlığı, sivil hakların yasalar aracılığı ile güvence altına alınmış olması, başarıya ve liyakat usulüne göre kadroların var olması, yasalar karşısında eşitlikçiliği önde tutan düşünce ve inanç özgürlüğü temelinde din ve devlet işlerinin ayrılması gibi koşulların gerçekleşmesi de gerekmektedir (Yavaşgel, 2014, 49). Touraine de demokrasiyi korumak için devlet, siyasal ve sivil toplumun birbirinden ayrılmasının önemli ve gerekli olduğunu düşünmektedir.

Sivil toplum varlık ve eylem alanı olarak kamusal alanda hareket etmektedir. Habermas'a göre de bugün sivil toplumun merkezi, bizzat kamusal alan olmaktadır. Kamu ise ona göre bir akıl yürütenler ya da rasyonel müzakereciler grubudur. Kamusal alanda ortak sorunlar hakkında yapılan rasyonel tartışmalar ve müzakereler sonucu, ortak kanaat yani kamuoyu oluşur. Siyasal çerçevede siyasal kamunun başlıca iletişim ve kanaat üretme vasıtaları dernekler, partiler, kulüpler, seçimler ve meclislerdir (Habermas, 2018). Günümüzde sosyal alandaki medya ve dijital iletişim araçları da bir kamusal alan olarak nitelenmektedir. Sivil toplum, siyasal alandaki faaliyetlerinde devletin baskısına ve müdahalesine maruz kalmamalı, toplanma ve örgütlenme olanağına sahip olmalı, düşünceleri her şekilde açıklama ve yayma özgürlüğünü elinde bulundurmalıdır.

Demokratik sistemlerde ve demokrasi kùltürünün yerleştiği ÷lkelerde temel gösterge, toplumun farklı kesimlerinin hak ve özgürlükleri güvence altına alınarak temsilinin gerçekleşmesidir. Siyaset yapıcılarının siyasi kurumların dışında sivil toplumla aracılanması ve örgütlenmesi, farklılıkları ve karşıtlıkları uzlaştıran çoğulculuk arayışı demokratik kùltürün içselleştirildiği toplumlarda gerçekleşmektedir. Bu bağlamda demokratik kùltürü içkinleştirmiş çoğulcu modelin en önemli öğelerinden biri kuşkusuz sivil toplumda gönüllülük esasına göre çıkarlarını artırmak isteyen örgütlenmelerdir. Dernekler, sendikalar, sivil toplum kuruluşları, toplantı ve gösteri yürüyüşleriyle haklarını savunarak taleplerini sunarak muhalefet edebilecekler, çoğulculuk farklı çıkar ve taleplerin kamusal dışavurumu, siyasi karar alma süreçlerini iletme olanak tanıyan bir kavram olarak demokratik kùltürü de zenginleştirecektir (Köker, 2006, s. 199-210).

Demokrasi hiç şüphesiz bir değer olarak demokrasi kùltürünü eylem ve tutumlarında yaşatan yurttaşlardan oluşan toplumlarda yaşayabilir. Nasıl ki kurumlar ve yapılar pratikte demokrasi kùltürü olmadan uzun süre varlığını ve meşruluğunu sürdüremezse, demokrasi kùltürü de kurumlar, yasalar ve yapılar onu desteklediği, elverişli alanlar sağladığı sürece varlığını koruyabilir. Bu kavramsal temelde birçok kuramcı demokrasi kùltürünü destekleyecek alanların oluşumunda sivil toplumu ontolojik bir ön kabulde sahiplenmiştir. Ve bu nedenle bugün ve gelecekte ideal demokrasi teorilerini hayata geçirecek bir toplum, sivil toplum yapılanmaları olmadan tasavvur dahi edilememektir.

Demokrasinin işlerliği demokratik yasalar ve kurumların üzerinde yükselse de, kurumsal faktörler yeterli olmamaktadır. Demokrasi, demokratik kültürü yani yurttaşlarda demokratik değer yargı ve tutumların yaygınlaşmasını gerektirir. Bunun için bir toplumu oluşturan bireylerin hukukun üstünlüğüne, insan haklarına, kültürel çoğulculuğa inanmaları ve müzakere temelinde uzlaşma yeteneğini geliştirmeleri beklenmektedir. Öte yandan bir toplumun demokrasiye duyduğu ihtiyaç arttığı oranda demokratik kültürü benimsediği ve olanakları sağlamak için imkanlarını zorladığı da bilinmektedir. Bu nedenle demokrasinin, kültürünü oluşturmaya ve yetkinleştirme için aynı zamanda siyasal, sosyal ve kültürel öğelerle desteklenmesi ve öğretilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda çoğulcu demokrasi anlayışına uygun demokratik açılım ve gelişmelere olanak tanıyan medya sistemi, yazılı, görsel, dijital tüm mecraları ile en elverişli kültür üreticisidir.

Küreselleşme ve neo-liberalleşme sonucu, kültürel ve sosyal alt grupların çoğulluğunda modern toplumların talepleri tek tip değildir. Bu bağlamda demokratik toplum ve yönetimler, tüm sosyal grup ve kültürlerin kendilerini ifade etmek imkanı bulduğu kapsayıcı, uzlaşmacı toplumlardır. Oysa çatışmacı siyasi kültürün egemen olduğu toplumlarda, siyasal çoğunluklar genellikle uzlaşma gereği duymamaktırlar. Ülkemizde de siyasi kültürümüze uygun şekilde yapılanmış devletten bağımsızlaşmayan veya ideolojik yapıda hareket eden, toplumsal iletişimi sınırlı, etkisiz sivil toplum oluşumları ve örgütleri demokrasi kültürünü geliştirecek özelliklere sahip görünmemektedir.

Bugün, sivil toplum küreselleşme, çok kültürlülük, kimlik politikaları ve ulus-devlet çerçevesinde yurttaşlık, kamusal alan ve demokrasi teorileriyle birlikte ele alınmaktadır (Odabaşı, 2005, s. 13-14). Küreselleşme ile ulus üstü ve uluslararası ekonomik aktörlerin siyaseti iktidarsızlaştırdığı iddia edilmektedir. Bu iddiaya göre modernitenin kurumu olan ulus-devlet, ekonomik, kültürel ve dolayısıyla siyasal anlamda kontrol alanlarını kaybetmektedir. Marshall Berman'ın ifadesinde "katı olan her şeyin buharlaştığı, kutsal olan her şeyin müstehcenleştirildiği" (Bauman, 2003, 136) bir çağ, aynı zamanda "tüm önceki dönemlerde yaşamış insanların tersine, bir süredir herhangi bir ortak idealimiz olmaksızın, hatta belki de hiçbir idealimiz olmaksızın yaşandığı bir çağ"dır (Simmel, 1968:15, aktaran Bauman, 2003, 150). Toplumsaldan uzaklaşarak bireyselleşmiş insanların daha iyi bir dünya ve daha iyi bir yaşam hayal etmeleri, irade göstermeleri ve inisiyatif geliştirmeleri güçleşmektedir. Şüphesiz yaşamı, toplumu ve dünyayı değiştirmek için en gerekli yolun siyaset yapmak olduğu düşünüldüğünde; bu noktada da sivil toplum kurumlarına gerek duyulmaktadır.

Yeni sivil toplum, Keane'e göre çoğulcu demokratik yönetimde kamuoyu oluşturma amacındaki baskı grupları, siyasi partiler, çıkar grupları, gönüllü kuruluşlar gibi her türlü toplumsal örgütlenme biçimidir. Devleti kendi yanına çekmek isteyen sivil toplum, siyasi iktidarın otoritesinden yerel temelde kurtulabilen ve kurumsallaşan bir konumdadır. Bu yönü itibarıyla despotizmin karşısında duran sivil toplum, kamusal duyarlılıklarla hareket eden, katılımcı yurttaşların girişimci ve inisiyatif geliştirdikleri bir toplumsal yapıyı ifade

etmektedir (Keane, 1994, s. 27-84). Yerel konumlarda güçlenmiş bir sivil topluma dikkat çekilen bu tanımlamada sivil toplumun kendini yönetme kabiliyetine olan güvenin, devlete olan hukuki bürokratik ihtiyaçları da azaltacağı düşünölmektedir.

Siyasi partilerin varlığı ve özgür seçimler, demokraside halkın yönetime katılmasının ön koşulu olmakla birlikte, seçim dönemleri aralarında yurttaşların yürütmenin faaliyetlerini, politikalarını ve Meclis'in aldığı kararları denetlemek ve etkilemek istemesi de doğaldır. İşte bu noktada, yönetenler ile yönetilenler arasında bir diyalog zemininin kurulması gereklidir. Diyalog zemininde örgütlenerek kurumsallaşan sivil toplumun, eleştirilerini ve fikirlerini ifade edebilmeleri bireyden daha etkili olmalarını sağlamaktadır. Bu bağlamda, demokratik bir toplumda sağlıklı bir kamuoyu oluşumu için çeşitli çıkar ve baskı gruplarının, meslek örgütlerinin varlığı ve etkinliği elzemdir. Ancak sivil toplum örgütlerinin gerek birbirleriyle, gerek yönetim birimleri ve siyasi iktidarla kuracakları diyalogun ortak iyiliğe hizmet edebilmesi adına kendi işleyişinde de demokratik kùltüre uygun davranması gereklidir. Sivil toplum yapıları, demokratik unsurları kendi içinde barındırmalı, çoğulculuğa önem vermeli, denetleme, karar alma süreç ve tercihlerinde demokratik bir yöntem izlemelidir. Aksi takdirde çıkar birlikteliği ya da baskı grubu olabilmekte, demokrasiyi yönlendiren eğilimler gösterebilmektedir.

Farklılıkların aşırılaştırması sonucu, sivil toplum alanının olduğundan daha parçalı bir şekilde siyasal alana yansıtılması, sivil toplumun devleti sınırlandıran etki kapsamını zayıflatabilmektedir. Temsil aşamalarında aslında birlikte hareket edebilecek grupların her tür çıkar ve kimlik farklılığının büyütölməsi, sivil toplum içinde kapsayıcı özellikleri azaltmaktadır. Dışlayıcı özellikleri artan sivil toplum ile siyasal toplum arasındaki çizgi belirsizleştğinde sivil toplum, genel çıkarı gözetmeyen çıkar ve baskı grupları olarak hareket edebilmekte, demokratik süreçlere zarar verebilmektedir.

Sivil toplumun dışlayıcı unsurları içermesi, sivil toplum faaliyetlerinin siyasal alana eşitsiz yansımada etkindir. Etkenleri hazırlayan ise özellikle iletişim araçlarını ya da medya tekellerini elinde bulunduran ya da iş birliğinde olan çevrelerin olanaklarıdır. İletişim araçlarını kullanma olanağına sahip sivil toplum kuruluşları ya da örgütleri daha fazla siyasi temsil ve katılım göstermektedir. Sosyal ve ekonomik sistemlerdeki iktidar alanlarıyla bağlantılı kitle iletişim araçlarının kendisinin de bir iktidar aracı olduğú düşünöldüğünde, sivil toplumun kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sorun daha da büyüme eğilimi gösterecektir.

Sivil toplum, hiç şüphesiz farklı demokrasi anlayışlarında olduğú gibi farklı yönetim biçimlerinde farklı biçimlerde görünmekte, farklı uygulamalar geliştirmektedir. Bu yönü itibariyle toplumsuz, kamusuz kendine özgü bir demokratikleşme süreci ile şekillenen siyasi kùltürden beslenen sivil toplumun, demokratik süreçlere olumsuz etkileri olabilmektedir.

Sonuç olarak, siyasi partiler içinde demokratikleşme, yönetimlerin şeffaf bir yapıya kavuşması, insan hakları, yargısal iyileştirme ve düzeltimlere kadar birçok başlıkta etkin olabilecek sivil toplum ile demokrasi çift yönlü bir ilişkiye sahiptir (Erdoğan, 2001). Sivil

toplum, tüm bu izlekte finansal, işlevsel ve yasal olarak devletten özerk, uzlaşmacı bir kültür içerisinde hareket eden, farklılıkları dışlayıcı veya çatışmacı bir söylemden uzak duran, kurumsal olarak denetlenebilen, temsilde alternatif yaratabilen, yerel düzeyde katılım içeren, kendi içinde demokratik bir yapının özelliklerine de sahip olmalıdır. Özellikle siyasi temsil ve katılımı sorun yaşayan toplumsal gruplar ve görüşlerin, kendini özgürce ifade etmesinde, taleplerde bulunabilmesinde, kamusal alanda müzakere sürecine katılmasında, medyada görünür olmasında ve kamuoyu oluşturabilmesinde de demokratik sivil toplum ve oluşumlarına ihtiyaç duyulmaktadır.

3. Demokratik Kültürün Gelişiminde Medyanın Temsil Etkisi

Türk medyasında dönüşümler, ülkenin siyasi ve ekonomik hayatındaki büyük kırılmaların neden olduğu yapısal değişim süreçlerinden etkilenerek gerçekleşmiştir. Genel itibariyle toplumsal hayattaki tüm sosyal sistemler gibi medya sistemi de karşılıklı etki ve bağımlılık ilişkileriyle şekillenmiş; örtük çıkar ve çatışma durumlarına sahne olmuştur. Gelişen süreçten bakıldığında, Türkiye’de demokratik medya oluşumundaki sorunların temelinde Osmanlı’dan itibaren basın-devlet ilişkilerinin tarihsel arka planındaki kültürel ve kolektif hafızanın izleri bulunmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’nin siyasi kolektif hafızası, siyasi kültürü, medyanın kurumsal yapılarının ekonomi-politik konjunktürde hareket etmesi, medya çalışanlarının ekonomik gerekçelerle editöryal bağımsızlıktan yoksun oluşu ve iktidar seçkinleriyle iç içe geçen ilişkileri, sivil toplumun etkisizliği ve demokratik işlev sergileyememesi, yurttaşlarının kamuoyu oluşturacak araçlardan uzak oluşu ve demokrasiyi kavrayıştaki eksiklikler medya-demokrasi ilişkisini anlamak için bir yapısal sorunlar yumağını oluşturmaktadır.

Türk medya sistemi yapısı, diğer sosyal sistemler gibi siyasi kültürün izlerini taşımaktadır. Bu durum, ülkemizde demokrasi kültürünün etkinliğe ulaşımında, yaşanan tarihsel ve güncel tüm sorunlarda, demokrasinin dördüncü güç tezindeki etkileri nedeniyle Türk medyasını sorumlu kılmaktadır. Öyle ki siyasi toplumsallaşmanın aracı medya olduğundan siyasi iletişimde, siyasi partilere bağımlı bir medya sisteminin, siyasi kültürümüzde var olan çatışmacı üslubu artırdığı düşünülmektedir. Oysa demokratik kültürü gelişmiş toplumlarda siyasi iletişimin hacmi ve yoğunluğu oldukça çoktur; aynı zamanda iki yönlü bir özelliğe sahiptir (Eyüpoğlu, 1999, s. 49). Ancak toplumsal taleplerin doğru, tarafsız ve çoğulcu bir şekilde müzakere edilerek, siyasi sisteme iletildiği bir iletişim sistemi, siyasi kültürün demokratikleşmesi yönündeki olumlu işlevini artıracak güce sahip olabilecektir. Türkiye’de ise sivil toplum kuruluşlarının haberlerdeki görünürlüğü yüzde 3’ü geçmemektedir (Kaya, 2016, s. 183).

İletişimin küreselleşmesi ve iletişim teknolojilerinin dijital alanda yeni olanakları nedeniyle hem siyasi hem de bir kültürel alan olan medya, siyasi gündemi aktarışı, siyasi ilgiyi artırışı ve kamuoyu ilişkisi göz önüne alındığında demokratik kültürün oluşmasında çok önemli bir öğedir. Günümüzde siyaset giderek medya alanları aracılığıyla kurulduğundan gündemin nasıl ve ne şekilde belirlendiği siyasi tutum, karar alma ve siyasi katılıma etkisi bakımından çok önemli hale gelmektedir.

Kùltürel Çalışmalar’da da metin-anlam-söylem analizlerine göre, gazetecilik toplumsal anlam ve kùltür üretmedeki işleviyle, iktidar ve egemenlik ilişkilerini üretmektedir. Medya örgütünün siyasi aktörlerin çatışmacı siyasi üsluplarını söylem sunumunda tercih etmeleri, siyasi kùltür bağlamında etkili olmaktadır. Türkiye’deki siyasi kùltürün karşıtlık ve çatışmacı unsurlarına, medya temsillerinde de sıklıkla yer verilmesi, demokrasinin uzlaşma özelliğinin medyada da gerçekleşemediğini göstermektedir.

Birçok görüşe göre Türkiye’de her türlü yönetim, çoğunlukla kliyalist ilişkilerle şekillenmiştir. Kliyalizmin olduğu ortamda ise ‘rasyonel yasalotorite’den bahsetmek güçleşir (Hallin ve Mancini, 2004, s. 55-58).Siyasette olduğu kadar medya sisteminin içinde de bulunan kliyalizm, kendini oto sansür, gazeteci hakları, basın özgürlüğü ve editöryal bağımsızlık vb. birçok unsurla ve birçok alanda göstermektedir (Bağce, 2013). Bu nedenlerle, iktidar ve ana muhalefet ekseninde ve etkisinde sunulan medya söylemi, demokratik çoğulculuğu içermediğinden geçmişten gelen siyasi kùltürün sürekliliğini desteklemektedir.

Sosyo-ekonomik bir sistem olan medyanın söylemi de ülkenin siyasi kùltüründen etkilenmektedir. Ülkemizde kaynakların dağılımlı konusunu bir rekabet ve çatışma alanı olarak gören araçsal yaklaşımla yapılan siyaset (Bağce,2007) medya dilini demokratik ölçütlerde olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle medya sisteminin sivil toplumun talep ve isteklerini iletim özellikleri, şekli ve çerçevesi demokratik kùltüre etkileri bakımından çok önemlidir. Medyanın demokratik kùltüre etkisi, siyasal alanı oluşturan aktörlerin temsili bağlamında da onu sorumlu kılmaktadır.

Demokrasi kuramcıları, demokrasinin şartlarından biri olarak özgür bir kamuoyunun varlığının gerekli olduğu konusunda hem fikirdirler. Demokrasi kùltürünün işlerlik kazanabilmesi için siyasal iletişim sürecinde, özgür ve bağımsız bir medya yapısı, bağımsız sivil toplum kuruluşları, rekabet halindeki faklı çıkar ve grupların oluşturduğu faklı kamular bulunmalıdır. Bir uzlaşma zemininde gerçekleşen tartışmalar sonucu yani demokratik öncüllerle kamuoyu oluştuğunda, Aristoteles’in ifadesiyle ortaklaşa bilgelik oluşturabilecektir.

Basın özgürlüğü tarihi ile demokrasinin gelişimini ve etkileşimini birlikte ele alan John Keane ise demokrasi kavramını sivil toplum kavramıyla bir bütün olarak ele almaktadır. Demokrasinin başlıca unsurlarından sivil toplum, demokrasi ve medya ilişkisinde temsil ve kamuoyu oluşturmak açısından önemli olduğundan, sivil toplumun siyasi gündeme ilişkin medya gündemine yansıyan haberleri, açıklamaları ve görüşleri bir toplumun demokratik kùltürünün niteliğini anlamak açısından önemli görölmektedir. Tüm bu nedenlerle Türkiye’de medya gündemine girebilen sivil toplum kuruluşlarının yapısı, medyanın baskı ve çıkar grupları ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkinin niteliği yine demokratik kùltür kavramı temelinde sorgulanması gereken önemli bir nokta olarak dikkat çekmektedir.

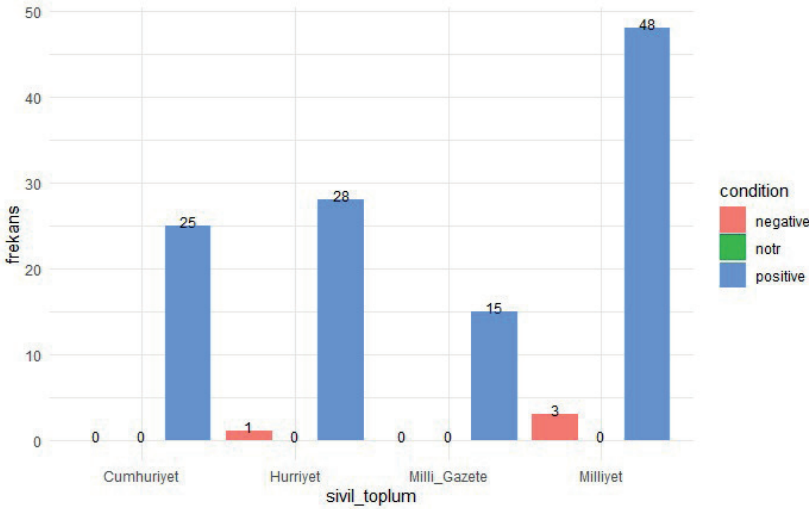
4. Araştırmanın Metodolojisi

Bu makalede, sivil toplum kurumlarından TÜSİAD'ın seçim barajı konusunda ürettiği içerikler incelenerek demokrasi kültürüne katkılarını sorgulamak amaçlanmıştır. Medya temsilinde gazetelerden merkez sol, sosyal demokrat, sol ve demokrat çizgide yayın yapan Cumhuriyet, 'Milli Görüş' çizgisindeki ve incelenen gazeteler içinde muhafazakar duruşuyla değerlendirilebilecek Milli Gazete, merkez ve merkez sağ çizgide nitelenebilecek Milliyet ve Hürriyet gazeteleri seçilmiştir. Ülkemizde merkez ve merkez sağ çizgi, geniş bir temsil alanı kapsadığından bu kategoride iki gazetenin seçilerek temsil kabiliyetinin en gerçekçi sonuçları vermesi hedeflenmiştir. Medya-demokrasi arasındaki ilişki bağlamında seçim barajı konusunda, 1983'ten 2021 Eylül ayına kadar olan süreçte, siyasal yönelimi farklı 4 ayrı gazetede yer bulan sivil toplum haberleri taranmış, bu bağlamda çok sayıda habere ulaşılamamıştır. Araştırma kapsamında sivil toplum frekansında dernekler, meslek örgütleri ve odaları, düşünce kuruluşları, sendikalar, araştırma şirketleri ve vakıfları ve bireysel sivil toplum girişimlerinin seçim barajı konusuna yaklaşımlarına ilişkin geniş bir tarama yapılmıştır. Araştırmada tüm gazetelerde seçim barajı konusu ile ilgili toplam 120 sivil toplum haberine ulaşılabilmektedir. Araştırmanın sınırlılığı kapsamında incelenen 56 TÜSİAD haberinden seçim barajlarının medyadaki temsiline ışık tutacak içerik elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada gazetelerin yazılı ve internet taramalarında görülmüştür ki, TÜSİAD en fazla sayıda haberleştirilen sivil toplum kurumudur. TÜSİAD, haber sayısındaki nicel üstünlüğünün yanı sıra diğer hiçbir sivil toplum örgütünün sahip olmadığı veya olamadığı siyaset ve medya gündemindeki etkin gücü nedeniyle de analiz edilmiştir. Öyle ki diğer sivil toplum kurum, kuruluş ya da örgütlenmelerin açıklamaları, daha çok siyasi gelişmelere tepki niteliğinde gerçekleşmiş; medya ve siyasette gündem ve kamuoyu oluşturamamıştır. Hiç şüphesiz bunda gazetelerin ideolojik duruş ve yayın politikasına göre yer verdikleri sivil toplum temsilcilerinin farklılaşarak dağınık bir yapı oluşturması da bir etkidir. Tüm bu nedenlerle makalede sivil toplumun medya içeriği olarak TÜSİAD'ın seçim barajlarına ilişkin açıklamalarını içeren basın bildirimleri ele alınmıştır.

Araştırmada seçim barajı teması üzerinden elde edilen veriler, yeni nitel veri analiz tekniği programlarından SPSS tabanlı R Studio programı altyapısından yararlanılarak sayısallaştırılmıştır. Sivil toplumun medya temsilindeki niteliğine dair analiz için, önce gazetelerdeki sivil toplum kuruluşlarının toplam haber sayısı, ardından TÜSİAD'ın haber sayı verileri grafiklere dönüştürülmüştür. Baskın ve etkili bir sivil toplum kuruluşunun demokrasi kültürüne etkileri bağlamında, 4 farklı gazetede seçim barajına yaklaşımını konu olan haberler arasından içeriği bu bağlamda yeterli 56 haber incelemeye tabi tutulmuştur. TÜSİAD haberlerinin sunumundaki farklılıklar, farklı çizgide yayın hayatına devam eden gazetelerin ideolojik ve siyasi eğilimlerinin TÜSİAD'ın söyleminin medyada ele alınışına ve ürettiği içeriğe de yansımıştır.

5. Araştırmanın Bulguları

Türkiye’de sivil toplumdan ne anlaşıldığı, hangi alanlarda hareket ettiği demokratik temsil ve katılım unsurlarını nasıl ve ne oranda gerçekleştirebildiği medya temsili baz alınarak incelendiğinde demokratik kültürü içkin bir toplum görünürlüğüne tam olarak ulaşamadığına ilişkin görüşler ağırlık taşımaktadır. Ülkemizde sivil toplum kurumları ve oluşumların, sivil toplum kavramının içerdiği demokratik işlevi yerine getirip getirmediği sık sık sorgulanmaktadır. Türk siyasi kültürü ve siyasi alanının demokratik bağlamdaki yansımaları, sivil toplum alanında da kendini göstermektedir. Kurumsallaşan sivil toplum kurum ve kuruluşların ise örgütlü çıkar ya da baskı grupları olarak işlev sergilediği görülmektedir. Nitekim TÜSİAD kendini ‘Türkiye’nin en etkili, bağımsız, entelektüel çizgisi sağlam, sivil toplum kuruluşu ve aynı zamanda bir baskı grubu’ olarak tanımlamıştır.³

Grafik 1. Sivil Toplum Örgütlerinin Seçim Barajı Haber Dağılımı

Araştırmanın sınırlıkları kapsamında Cumhuriyet, Milli Gazete, Milliyet ve Hürriyet gazetelerinde seçim barajı konusu ile ilgili toplam 120 sivil toplum haberine ulaşılabilmektedir. Çalışma, Türkiye’de demokrasi adına çok önemli etki ve sonuçları görülen seçim barajı konusundaki sivil toplum haberlerinin medya temsilinde yetersizliğini ortaya çıkarmıştır. 2001 ve 2002’deki sadece üç TÜSİAD haberinde koalisyon gerekçe gösterilerek seçim barajının indirilmesine yönelik olumsuz yaklaşım sergilendiği, derneğe ait diğer tüm haberlerde seçim barajının düşürülmesinin savunulduğu saptanmıştır. Tüm sivil toplum haberlerinin yarısına yakınının TÜSİAD’a ait olması yine sivil toplumun çoğulcu yapısıyla ters düşmektedir. Genel olarak gazetelerdeki seçim barajına ilişkin medyaya yansıyan sivil toplum haberlerine bakıldığında TÜSİAD’a Milli Gazete hariç, diğer tüm gazetelerde geniş şekilde yer verildiği

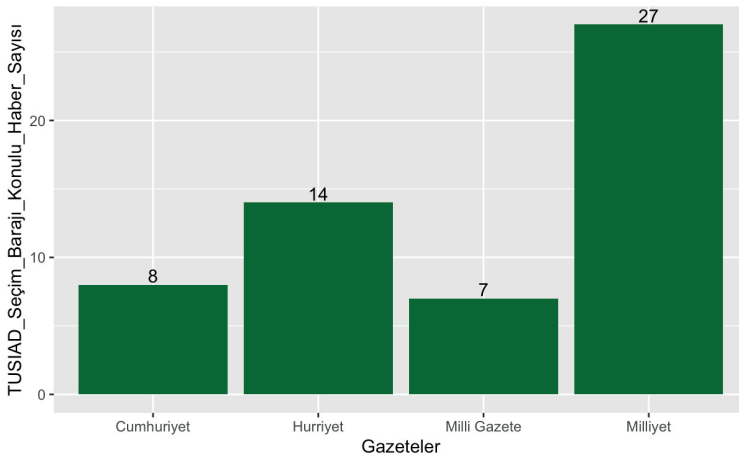
3 Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Boyner’in 40. Genel Kurul Toplantısı Konuşması”, 2010.

tespit edilmiştir. Ancak Milli Gazete’de de en çok haberi yapılan sivil toplum kuruluşu TÜSİAD’dır. TÜSİAD’ın haberlerinin söylem ve açıklamalarında öne çıkarılan ya da başlığa çekilenlerin gazetelerin yayın politikası ya da ideolojik duruşuna göre değiştiği dikkat çekmiştir.

Analizde öncelikle dikkat çeken sivil toplum haberlerinin 2010’dan sonra arttığıdır. Hürriyet ve Milliyet’in yayın politikasının değişikliği ve söylem farklılığı ise özellikle 2011’den sonraki yayınlarında belirginleşmiştir. Bireysel sivil toplum eylemi olarak, 2013’te seçim barajlarının indirilmesi için İstanbul’dan Ankara’ya yürüyüş eylemi yapan Aylin Kotil, Milli Gazete hariç diğer üç gazetede haber konusu olmuştur. Kotil’in protesto yürüyüşü, Cumhuriyet’te Ümit Zileli, Orhan Bursalı, Nilgün Cerrahoğlu, Milliyet’te Melih Aşık, Mehveş Evin’in makalelerinde desteklenmiştir. Sivil toplum temsilcilerinin ve aydınların açıklamalarının, muhtıra ya da anayasa değişikliği gündem olduğu zamanlarda arttığı görülmüştür. En baskın sivil toplum örgütü olarak TÜSİAD’ın siyasi parti ziyaretleri, anayasa çalışmaları ve teklifleri, hükümet eleştirileri Türkiye’nin sorunlarına yönelik çözüm önerileri çok sık haber konusu olmuştur. Bu çerçevede TÜSİAD’ın genel olarak 2005, 2007 ve 2010 tarihlerinde siyasi gündemi etkileyen ve oluşturan medya temsili güçlü görünmektedir.

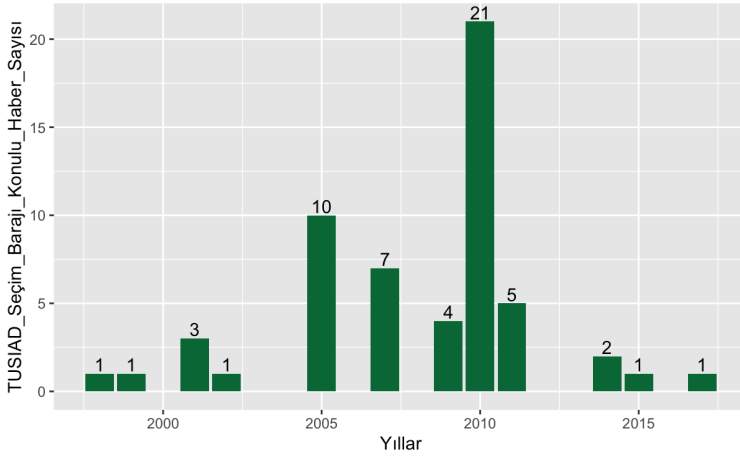
5.1. Sivil Toplum Kuruluşu TÜSİAD’ın Demokratik Kültüre Etkilerinin Medya Temsilinde Değerlendirilmesi

Aşağıdaki grafikte TÜSİAD’ın seçim barajı ile ilgili görüşlerinin Cumhuriyet, Hürriyet, Milli Gazete ve Milliyet’te kapsanma sayıları yer almaktadır. Seçim barajları kanunun yürürlüğe girdiği 1983 yılından 2021 Eylül ayına kadar ki TÜSİAD’ın seçim barajına ilişkin haberlerinde Milliyet, yirmi yedi haberle birinci sırada yer almaktadır. Milliyet’i on dört haberle Hürriyet, ardından birbirine yakın oranlarda Cumhuriyet ve Milli Gazete takip etmektedir.

Grafik 2. TÜSİAD’ın Seçim Barajı Haber Dağılımı

Basılı ve internet gazetelerindeki incelemelerde TÜSİAD haberlerinin belirli yıllarda yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Haber yoğunluğunun genellikle anayasa teklifleri, çalışmaları, değişiklikleri ve demokratikleşme paketlerinin tartışıldığı seçim öncesi dönemler olması dikkat çekmiştir. Grafikte TÜSİAD’ın seçim barajına ilişkin açıklamalarının bulunduğu haberlerde sırasıyla 2005, 2007 ve 2010 yılları diğer yıllara göre haber sayısının fazlalığı ile ön plana çıkmıştır. TÜSİAD’ın en yüksek sayıda haberinin yayınlandığı 2010’dan sonra seçim barajına dair açıklamalarının her geçen yıl azaldığı fark edilmiştir.

5.1.1. Cumhuriyet Gazetesi’nde TÜSİAD’ın Medya Temsilinin Değerlendirilmesi

Cumhuriyet Gazetesi taramalarında dijital sistemde yapılan sözcük taramalarıyla basılı gazete haberleri arasında eşleşmelerde yaşanan sorunlar nedeniyle, diğer gazetelerin arşivlerindeki seçim barajının gündem olduğu tarih aralıkları göz önünde bulundurularak, basılı gazete arşivi incelenmek ve yazılmak zorunda kalmıştır. Cumhuriyet, TÜSİAD ile ilgili haberlerde ‘patronlar kulübü’ ifadesini kullansa da derneğin yeni başkan seçimlerini birinci sayfadan vermiştir. 22 Aralık 2005’te Türkiye’nin siyaset gündemine oturan TÜSİAD ve Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in barajın indirilmesi önerisinin iktidar ve Meclis’teki muhalefetten destek bulamadığı belirtilmiştir. 20 Ocak 2007’de ‘‘TÜSİAD’dan Rapor’’ başlığında Türkiye’de demokratikleşme serüvenin incelendiği ve geleceğe ilişkin önerilerin yer aldığı raporda seçim barajının temsilde adaleti tümüyle ortadan kaldırdığı vurgulanmıştır. ‘‘Seçim Barajı Düşürülmeli’’ başlıklı haber yine birinci sayfadan verilmiştir.

22 Ocak 2010’da gazetenin birinci sayfasında ‘‘Ülkede Demokrasi Açığı Var’’ başlığı atılmıştır. Haberde TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner’in, darbe anayasasıyla yönetilmeyi içlerine sindirmediklerini ve seçim barajının kaldırılmasını istediği belirtilmiştir. 2010’daki diğer haberlerde, ‘‘Yeni Anayasa Şart’’, ‘‘Yeni Anayasa ile İlgili Talepler’’, ‘‘Kürt Sorunu

‘‘Çözölmeli’’, ‘‘Siyasi Partiler Yasası Hemen Değişmeli’’, ‘‘Üç Bölteni Üç Birleştiren Yapalım’’ başlıklarıyla TÜSİAD Başkanı Boyner’in seçim sisteminin değişmesi ve seçim barajının indirilmesi ile ilgili açıklamaları, siyasi partileri ziyaretleri haberleştirilmiştir. BDP yöneticilerinin TÜSİAD’ı ziyaret haberinde Boyner, ‘demokrasi açığı’ sorununun bir işareti olarak seçim barajının mutlaka değiştirilmesini istemiştir.⁴

5.1.2. Hürriyet Gazetesi’nde TÜSİAD’ın Medya Temsilinin Değerlendirilmesi

Hürriyet Gazetesi’nde de sivil toplum kapsamında en çok TÜSİAD haberlerine yer verildiği saptanmıştır. Gazete, özellikle ekonomi sayfasında TÜSİAD’a geniş yer ayırmıştır. 22 Aralık 2001’de ‘TÜSİAD: İyi Rüzgar Yakaladık Aman Rotayı Doğru Seçelim’’ başlıklı haberde TÜSİAD YİK Başkanı Muharrem Kayhan, SPY ve seçim sistemi değişikliklerini içeren reformların bir an önce hayata geçirilmesinin zorunlu olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Cumhurbaşkanı Sezer ve Başbakan Ecevit’e sunulan TÜSİAD anketinden lider sultanının çıktığı belirtilmiştir. Barajın indirilmesi ve olası koalisyon hükümetlerine karşı tepki olarak siyasi gündeme ilişkin, 26 Eylül 2002’de ‘‘TÜSİAD: Popülizm yapmayın’’⁵ ve 5 Kasım 2002’de ‘‘Baraj İnerse Altı Partili Koalisyon Olur’’⁶ başlıkları atılmıştır.

Baraj konusu temelinde siyasi iktidarla yaşanan gerginlik nedeniyle de 20 Aralık 2005’te gazete ‘‘Sezer ve TÜSİAD Aynı Görüşte: Seçim Barajı Düşürölsün’’⁷ 22 Aralık’ta ‘‘TÜSİAD 8 Yıl Önce Baraj Yüzde 5 Olsun Demiş’’⁸ 24 Aralık’ta TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı’nın, ‘‘Sabancı: TÜSİAD 35 Yıldır Çizgisini Hiç Değiştirmede, Doğruları Söyledik, Söyleyeceğiz’’⁹ açıklamalarına yer vermiştir. Seçim sisteminin siyasi istikrarın yanı sıra temsilde adaletle bileştirilmesi gerektiğini belirten Sabancı, yüksek seçim barajı ile seçime gitmenin temsilde çarpıklığın artarak sürmesiyle sonuçlanacağına işaret etmiştir. 2007 yılı 7 Mayıs’ında, ‘‘TÜSİAD Anayasa Değişikliğine Karşı’’ başlığı atılırken, 2 Ekim 2009 yılında Kürt açılımı ile ilgili yorumlarda bulunan TÜSİAD YİK Başkanı Mustafa Koç’un ise ‘‘Açılıma Barajdan Başlayın’’ sözleri ön plana çıkarılmıştır.¹⁰

Özellikle 2010 yılında medya gündemine yansıyan çok sayıda TÜSİAD haberi tespit edilmiştir. Gazetenin ekonomi bölümünde 16 Şubat 2010’daki tam sayfa haberde, siyasi gündemle ilgili birçok konuda yorum yapan TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner, yüzde 10’luk seçim barajının çağdışı olduğunu ve sadece Türkiye’de olduğuna dikkat çekerek oranın, ülkede temsili demokrasinin ve yeni anayasanın önünde çok önemli bir engel olduğunu vurgulamış, 2011 seçimlerinin yüksek barajla yapılmamasını tavsiye etmiştir.¹¹ Gazetenin ekonomi yazarlarından Vahap Munyar’la 9 Mart 2010’daki yeni anayasa, seçim sistemleri ve

4 Cumhuriyet Gazetesi. ‘‘TÜSİAD’dan BDP’ye baraj desteği’’, 12 Ocak 2011.

5 Hürriyet Gazetesi. ‘‘TÜSİAD: Popülizm yapmayın’’, 25 Eylül 2002.

6 Hürriyet Gazetesi. ‘‘Baraj % 5 olsaydı 7 parti TBMM’deydi’’, 5 Kasım 2002.

7 Hürriyet Gazetesi. ‘‘Sezer ve TÜSİAD aynı görüşte: Seçim barajı düşürölsün’’, 20 Aralık 2005.

8 Hürriyet Gazetesi. ‘‘TÜSİAD 8 yıl önce baraj yüzde 5 olsun demiş’’, 22 Aralık 2005.

9 Hürriyet Gazetesi. ‘‘Sabancı: TÜSİAD 35 yıldır çizgisini hiç değiştirmede’’, 23 Aralık 2005.

10 Hürriyet Gazetesi. ‘‘TÜSİAD: Vergi kurumu siyasallaşılıyor’’, 1 Ekim 2009.

11 Hürriyet Gazetesi. ‘‘Bizim moralimiz iyi ama seviyesiz tartışmalar Türkiye’ye yakışmıyor’’, 16 Şubat 2010.

seçim barajları konulu röportajı “TÜSİAD: Anayasa Referandumunu Meşru Ama Tek Başına Konuyu Çözmez” başlığıyla tam sayfa yayınlanmıştır.

TÜSİAD’ın çıkardığı Görüş Dergisi’nin ilgi uyandıran “Anayasa Değişse de Siyaset Değişmeyecek” sloganı ile yayın hayatına geri dönmesi, “TÜSİAD’dan İlginç Tepki”, “TÜSİAD: Liderlerin Klamı Var Seçmen İradesi Tesadüfe Bağlı”¹², “TÜSİAD: Bu Paket Yetmez Anayasa Tümüyle Değişmeli”¹³ başlıklarıyla haberleştirilmiştir. Bu haberlerde de TÜSİAD’ın seçim barajlarının indirilmesine yönelik görüşleri bulunmaktadır. 3 Mart’taki haberde Boyner, çağdaş demokrasilerde özellikle AB bölgesinde böyle bir baraj düzeyinin olmadığını ifade ederek, “Herhalde kafalarında oluşturdukları bir ideal seçmen tercihi şablonu var. Yüzde 3’lük, 5’lik, 8’lik tercihlerin kayda değer olmadığı kanaatindeler. Çağdaş demokrasilerde son derece meşru zemin bulmuş koalisyonların askeri müdahaleyi tetikleyeceği düşüncesine kadar uzanan, sağlıklı olmaktan çok uzak bazı görüşleri bile duymak mümkün.” demiştir. 26 Mart’ta Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek’in TÜSİAD’ı ziyaretinde ise Boyner, çağdaş ve bütünlüklü bir anayasa reformunun başat ön şartı olarak seçim sistemi ve SPY’nin değiştirilmesini isteyerek, 2011 seçimlerinde yüzde 10 seçim barajının indirilmesini ve önseçimin zorunlu olmasını önermiştir.

Hürriyet, 9 Mayıs 2014’te TÜSİAD Başkanı Haluk Dinçer’in, seçim sistemine ilişkin açıklamalarından “TÜSİAD Başkanı Dinçer: Hükümetin Programıyla Çelişkimiz Yok”¹⁴ sözlerini başlığa taşımıştır. Dinçer düzenlediği basın toplantısında TÜSİAD olarak seçim barajının yüksek olduğunu düşündüklerini ifade ederek, temsilde adaletin istikrar ortamının kalıcı olmasının sağlanmasındaki önemine dikkat çekmiştir. Dinçer ayrıca yeni anayasa, çözüm süreci gibi önemli çalışmaların, yüzde 51 çoğunluğuyla çözülebilecek konular olmadığı ve geniş toplumsal kesimlerce desteklenmesi gerektiğinden hareketle temsilde adaleti önemsediklerini belirtmiştir.

8 Haziran 2015’te “Buzlar Eridi” başlığı, seçimlerin ardından Ankara’daki temaslarını tamamlayan TÜSİAD heyetinin, siyasi iktidarla 6 ay sonra bir araya gelmesi haberinde kullandığı başlıktır. TÜSİAD’ın, yeni hükümetten öncelikli beklentilerinden biri de yüzde 10’luk barajla temsilde adaleti engelleyen seçim sisteminin ve SPY’nin değiştirilmesidir. 17 Nisan 2017’de ise “Reform Talebi” başlıklı haberde, Türk iş dünyası temsilcilerinin ekonomik ve yapısal reformların, referandum sonrası Türkiye’nin gündemine alınmasını istediği belirtilmiştir. TÜSİAD’ın demokrasi başlığındaki önerilerinden biri seçim barajının temsil zenginliğine adil ve en üst seviyede olanak tanıyacak şekilde düzenlenmesidir.¹⁵ Gazete yazarlarından 2005’te Ahmet Hakan, Erdal Sağlam, Yalçın Doğan ve 2007’de İltir Türkmen, TÜSİAD’ın siyasi gündem oluşturan çalışma, öneri ya da açıklamalarına köşe yazılarında değinmiştir.

12 Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD’dan ilginç tepki”, 30 Mart 2010.

13 Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD: Bu paket yetmez Anayasa tümüyle değişmeli”, 26 Mart 2010.

14 Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD Başkanı Dinçer: Hükümetin programıyla çelişkimiz yok”, 5 Eylül 2014.

15 Hürriyet Gazetesi. “Reform talebi”, 16 Nisan 2017.

5.1.3. Milli Gazete’de TÜSİAD’ın Medya Temsilinin Değerlendirilmesi

Milli Gazete’de tespit edilen ilk haber 21 Nisan 1999’daki ‘‘TÜSİAD’dan Seçim Değerlendirmesi’’ başlığı ve derneğin reform beklentisi olmuştur. 24 Aralık 2005’teki AKP Hükümeti ile aralarındaki ‘‘seçim barajı’’ tartışmalarına ilişkin TÜSİAD Başkanı Ömer Sabancı’nın açıklamaları, ‘‘Horoz Dövüşüne Devam’’ başlığıyla verilmiştir.¹⁶ Gündeme dair gelişmeler, gazete tarafından ‘‘TÜSİAD Ne İstiyor’’ başlığında değerlendirilmiştir. Yazıda TÜSİAD’ın açıklamalarının, hükümetlerin kendilerini bakmaya zorunlu hissettiği garip bir ayna rolünü üstlendiği ifade edilmiştir. Derneğin seçim barajının düşürülmesine ilişkin açıklamalarının gündemin merkezine oturması, TÜSİAD ile birlikte hareket eden medyanın iş birliğine bağlanarak, Cumhurbaşkanı Sezer’in sözlerinin ‘‘büyük sermaye’’ ile aynı yönde olmasına dikkat çekilmiştir. ‘‘AKP’nin yanına ‘kontrol edici partner’ yerleştirme projesi’’ şeklinde nitelenen seçim barajının indirilmesi önerisinde amacın, olası bir seçimde baraja takılabilecek en az bir sağ partinin koalisyon ortağı olmasını sağlamak olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca önerinin diğer bir nedeni olarak da AB’nin baskısı sonucu DEHAP çizgisinin Meclis’te olmasının öngörüldüğü ifadeleri, günümüzde varlık bulmuş öngörülü tespitler olarak dikkat çekicidir.¹⁷ Gazetede TÜSİAD’ın gündem oluşturan açıklamalarına ilişkin yapılan bir değerlendirmede, ‘‘TÜSİAD Aciz Hükümetlere İtiraz Eder’’ başlığıyla verilmiştir. Dernek açıklama ve raporlarıyla ele alınarak, köşe yazarları tarafından da değerlendirilmiştir. 7 Mayıs 2007’deki ‘‘Anayasa Değişikliği Seçim Sonrasına Kalsın’’ başlığında TÜSİAD’ın, parlamenter sistemle ilgili ana değişiklikleri kapsayan Anayasa paketinin, yeni Meclis tarafından ele alınması gerektiğini bildirdiği duyurulmuştur.¹⁸ 19 Ağustos 2009’da İçişleri Bakanı Beşir Atalay ile TÜSİAD Başkanı Arzu Yalçındağ’ın görüşmesi, 25 Mart 2010’da ‘‘TÜSİAD: Anayasa Tümüyle Değişmelidir’’¹⁹ başlıkları da TÜSİAD’ın seçim sistemi, siyasi partiler yasası, Anayasa’ya dair açıklamalarını içermektedir. Gazete taramalarında seçim barajlarının düşürülmesine ilişkin 37 makale yazdığı tespit edilen gazete yazarı Abdulkadir Özkan, 25 Aralık 2005’teki ‘‘Toplumsal Manipülasyon’’ başlıklı yazısında yüksek vergileri, işsizliği, verimsizliği konuşmayan TÜSİAD’ın seçim barajını konuşarak kamuoyunu manipüle ettiğini ileri sürmüş, Cumhurbaşkanı Sezer’in TÜSİAD’ın açtığı bir tartışmada taraf olmasını eleştirmiştir.

5.1.4. Milliyet Gazetesi’nde TÜSİAD’ın Medya Temsilinin Değerlendirilmesi

Milliyet Gazetesi arşiv sisteminde 1950-2007 yılları ve Milliyet İnternet Gazetesi’nde ise 2015-2021 tarih aralığında haber taranabildiğinden en yüksek sayıda sivil toplum ve TÜSİAD haberi bu gazetede çıkmıştır. TÜSİAD’ın gazetede seçim barajı ile ilgili siyasette gündem oluşturan çok sayıda haberi ve röportajı mevcuttur. Tespit edilebilen ilk haber TÜSİAD Başkanı Muharrem Kayhan’ın 9 Eylül 1998’deki yaptığı açıklamada iki turlu seçimi gündeme

16 Milli Gazete. ‘‘Horoz dövüşüne devam’’, 24 Aralık 2005.

17 Milli Gazete. ‘‘TÜSİAD ne istiyor’’, 23 Aralık 2005.

18 Milli Gazete. ‘‘Anayasa değişikliği seçim sonrasına kalsın’’, 7 Mayıs 2007.

19 Milli Gazete. ‘‘TÜSİAD: Anayasa tümüyle değişmelidir’’, 25 Mart 2010.

getirerek seçim barajının yüksekliğini dile getirdiği haber olmuştur. 2001 yılı 8 Haziran'ında "TÜSİAD Raporundan Farklı Sesler"²⁰, 22 Aralık'ta derneğin hazırladığı "Seçim Sistemi" raporu haber konusu olurken, 27 Aralık 2001'de raporun sonuçlarını açıklayan TÜSİAD Başkanı Tuncay Özilhan'ın "Siyaset Çözüm Yaratmalı..." sözleri başlıkta kullanılmıştır.²¹ Ayrıca, 18 Kasım 2001'de TÜSİAD üyesi Sakıp Sabancı'nın barajın indirilmesinin Türkiye'yi istikrarsızlığa mahkum edeceği²² şeklindeki sözleri de haberleştirilmiştir.

Türkiye'nin siyaset gündemine oturan TÜSİAD ve Cumhurbaşkanı Sezer'in barajın indirilmesi önerisi, 21 Aralık 2005'te "Seçim Barajı Yüzde 5 Olsun", 22 Aralık 2005'te "Baraja Kırmızı Işık" başlıklarında verilmiştir. 20 Ocak 2007'deki "Kürtçe, Okullarda Seçimlik Ders Olmalı"²³ başlığındaki haberde 10 yıl önce dernek tarafından yayımlanan "Türkiye'de Demokratikleşme Perspektifleri" raporunun güncellendiği belirtilerek, "Yüzde 10 ülke barajı temsilde adaleti önlüyor. 2002 seçimlerinde kullanılan oyların yüzde 46'sı TBMM'de temsil edilmedi. Ülke barajı yüzde 4-5 seviyesine düşürülmeli." ifadeleri kullanılmıştır.

1 Ekim 2009 yılındaki haberde derneğin Yüksek İstişare Konseyi (YİK) toplantısının gündem maddelerinden birinin seçim barajı olduğu belirtilirken, 27 Aralık 2009'da ise TÜSAD Başkanı Boyner'in seçim barajının yüzde 5'e düşürülmesi önerisi paylaşılmıştır.²⁴

2010 yılında TÜSİAD'ın ülke seçim barajına ilişkin birçok açıklaması Milliyet Gazetesi gündeminde de kendine yer bulmuştur. TÜSİAD Başkanı Ümit Boyner'in açıklamaları, 'Görüş' dergisinin yeniden sahneye çıkması ve siyasilerle karşılıklı yapılan ziyaretlerde seçim barajı konusu haber içeriğinde sunulmuştur. TÜSİAD Başkanı, 21 Ocak 2010'de "Türkiye'de Demokrasi Açığı Var" başlığında "Temsil adaleti kavramıyla alay edercesine bu yüzde 10'luk seçim barajı hemen kaldırılсын istiyoruz. Partilerimizi oligarşik yapılara döndüren, onların toplumsal kesimlerle organik bağ kurmalarını önleyen SPY ve seçim yasasından bir türlü bunları değiştirmeyen zihniyetten şikayetçiyiz." demiştir.²⁵ 15 Şubat 2010'da ise Boyner, TÜSİAD için öncelikli konunun anayasa reformu olduğunu belirterek, yeni anayasanın uzlaşma zemininde yapılabilmesi için temsil gücü yüksek bir meclisin gerekliliğine değinerek, "Bu barajlarla olmaz. Böyle bir parlamento ile demokratikleşmeye gidemezsiniz. Bu demokratik bir parlamenter sistemi göstermez." sözlerini kullanmıştır.²⁶

26 Mart 2010'da "Paket Demokrasi Açığını Kapatamaz" başlığında Başbakan Yardımcısı Cemil Çiçek'in TÜSİAD'ı ziyareti haberleştirilmiştir. Boyner, Çiçek'e Türkiye'nin demokrasi açığı bulunduğu belirtilerek, ülke seçim barajının ivedilikle düşürülmesi gerektiği

20 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD raporundan farklı sesler", 8 Haziran 2001.

21 Milliyet Gazetesi. "Siyaset çözüm yaratmalı...", 27 Aralık 2001.

22 Milliyet Gazetesi. "Kısa... Kısa...", 18 Kasım 2001.

23 Milliyet Gazetesi. "Kürtçe, okullarda seçimlik ders olmalı", 20 Ocak 2007.

24 Milliyet Gazetesi. "Türklerle Kürtlerin kardeşlik mayası bozulmadan kavga bitmeli", 27 Aralık 2009.

25 Milliyet Gazetesi. "Türkiye'de demokrasi açığı var", 22 Ocak 2010.

26 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD: Öncelikli konu Anayasa reformudur", 15 Şubat 2010.

ve önseçimin zorunlu olması yönünden değişiklik yapılması önerisinin yanı sıra, 2011 seçimlerine antidemokratik SPY ve çağdaş demokrasilerde örneği bulunmayan yüksek baraj ile kesinlikle gidilmemeli şeklindeki görüşünü belirtmiştir.

31 Mart 2010'da "TÜSİAD'ın Görüş Dergisi Tekrar Yayında" başlığında da Boyner, Türkiye'nin, bir genel seçimi daha yüzde 10'luk baraj ve "sadece genel merkezlerin iradesine bağlı bir aday belirleme yöntemi" ile gerçekleşmemesi gerektiğini savunmuştur. "Kuvvetler Ayrılığı Vurgusuna Eski Başkanlardan Destek" başlıklı haberde ise TÜSİAD'ın eski başkan ve yöneticilerinin de seçim barajı düşürülmedikçe, anayasa değişse de istenilen demokratikleşmenin yakalanamayacağını vurgulayan görüşleri desteklediği ifade edilmiştir.²⁷

27 Nisan 2010'da "TÜSAD Başkanından Siyasilere Çağrı" ve "Oldu Olacak Barajı Yüzde 30'a Çekelim Tek Parti Kalsın" başlığında da Boyner, "Sürekli, TÜSİAD olarak baraj ve SPY üzerinde duruyoruz. Çünkü istikrar diyor başka bir şey demiyorlar. Partilerde lider politbürosu var. Tüm partiler lider sultasından da memnun. 4 senede bir halka gidip oy veriyorlar. Orada da yüzde 10 barajı var. İnsanlar temsil edildiğini hissetmiyor. Biz şu anki sisteme gerçek demokrasi diyemeyiz." şeklinde görüşlerini belirtmiştir.²⁸

2010'da Boyner'in seçim barajına ilişkin yaptığı açıklamalarla ilgili diğer haber başlıkları şunlardır: 30 Mart 2010'da "Türkiye Bir Seçimi Daha Yüzde 10 Barajıyla Geçirmemeli"²⁹ ve "TÜSİAD'dan Radikal Çıkış"³⁰, 24 Mayıs 2010'da "Yüzde 10 Barajı Temsil Kabiliyetinden Çok Uzak" ve 28 Ekim 2010'da "Paralel Düşünüyoruz"³¹

2011'de gündeme gelen TÜSİAD'ın yeni anayasa çalışması önerisindeki maddelerinden biri seçim barajı ile ilgilidir. 12 Ocak 2011'de "TÜSİAD'dan BDP'ye Seçim Barajı Desteği"³² haberinden sonra 22 Mart 2011'de yayınlanan haberde, 2011 seçimlerinde uygulanacak daha düşük bir barajla yeni anayasayı kabul edecek Meclis'in temsil gücünün artacağı maddesine yer verilmiştir.³³ 23 Mart 2011'de Yüksek İstişare Konseyi (YİK) toplantısında yeni anayasa çalışmasının kamuoyuna açıklandığı belirtilirken, TÜSİAD YİK Başkanı Erkut Yücaoglu, siyasetin kendi yapısıyla ilgili reformların yapılmadığına dikkat çekmiştir. Yücaoglu'nun, "Seçim sistemi temsilde adaleti sağlayacak şekilde değiştirilmedi, yüksek seçim barajı seçmenin iradesinin meclise yansımalarını engelliyor. İller arasındaki sandalye dağılımını da temsilde adaleti zedeliyor" şeklindeki demeci haberleştirilmiştir.³⁴

2011 yılında ayrıca derneğin, seçim barajının indirilmesi maddesinin de bulunduğu yeni anayasa önerisine siyasi partilerin verdiği tepkiler haberleştirilmiştir. Bu dönemde

27 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD'ın Görüş Dergisi yeniden yayında...", 29 Mart 2010.

28 Milliyet Gazetesi, "Oldu olacak barajı yüzde 30'a çekelim, tek parti kalsın", 28 Nisan 2010.

29 Milliyet Gazetesi. "Türkiye bir seçimi daha yüzde 10 barajıyla geçirmemeli", 30 Mart 2010.

30 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD'dan radikal çıkış", 30 Mart 2010.

31 Milliyet Gazetesi. "Paralel düşünüyoruz", 28 Ekim 2010.

32 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD'danBDP'ye seçim barajı desteği", 12 Ocak 2011.

33 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD'ın yeni anayasa önerisi", 22 Mart 2011.

34 Milliyet Gazetesi. "Atatürk'e Teşekkür Üniter Devlete Esnetme", 23 Mart 2011.

TÜSİAD'ın yeni anayasa raporu, siyaset ve medya elitlerinin gündemine oturmuş; bazı sivil toplum temsilcileri ve akademisyenlerin de konu hakkındaki görüşleri alınmıştır.³⁵

Milliyet, Aralık 2014'te seçim barajının kaldırılması ve Hazine Yardımı için AYM'ye yapılan başvuruların siyasetin gündemine oturması üzerine TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Haluk Dinçer'in görüşlerini "TÜSİAD'dan Seçim Barajı Değerlendirmesi" başlığıyla vermiştir. Dinçer, haberde Türkiye'de uygulanan seçim barajının çok yüksek olduğunu söylemiştir.³⁶ Ayrıca gazete yazarlarından 2001'de Serpil Yılmaz, 2010'da Derya Sazak ve Vahap Munyar'ın TÜSİAD seçim sistemi ve barajla ilgili açıklama ve röportajlarını kaleme aldıkları tespit edilmiştir.

Sonuç

Araştırmada, sosyal sistemlerden siyasi ve ekonomik sistemin yapısal ağırlığı ve baskısı altında bir işleyişi bulunan medya sisteminde, seçim barajlarının sivil toplum alanında ne kadar, ne şekilde, hangi savlarla ele alındığı üzerinde durulmuş, Türkiye'de siyasi kùltür ve demokrasi kùltürü arasındaki ilişkiselliği ortaya koyan tespitlere ulaşılmaya çalışılmıştır. TÜSİAD örneği üzerinden yapılan incelemede, ülkemizde demokrasi kùltürünün, sivil topluma olan gereksiniminin medya temsilinde dahi karşılanamadığı saptanan verilerle ortaya çıkmıştır. Araştırma bulgularından elde edilen sonuçlara göre, içinde bulunulan toplumun siyasi kùltürüyle beslenen bireylerin bir araya geldikleri sivil toplum kurum ve kuruluşlarının demokratik talep ve hak arayışlarında medyada yeterli temsil olanağına kavuşamadığı tespit edilmiştir.

Demokrasinin kurumsallaşması, demokrasinin özünü oluşturan değerlerin bireyler ve kurumlarca benimsenmesi şartı kısacası demokrasi kùltürü ile gerçekleştiğinden demokratik sivil toplum yapılanmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Sivil toplum örgütleri, ayrıca çoğulcu demokrasi anlayışına uygun olarak siyasi temsil ve katılımı artıracak kurumsallaşmanın sağlanması açısından da önemlidir. Bu nedenle sivil topluma dayanan demokrasi teorilerini, demokratik sistemin gelişiminde çok önemli ve değerli katkıları olan kurumsallaşmış ve örgütlenmiş sivil toplum oluşumlarının gerçekleştireceği düşünölmektedir. Öte yandan sivil toplum oluşumları çoğulcu topluma olan inancı da güçlendirecektir.

Bugün demokratik sistemler, sivil toplum yapılarının demokratikliği ve çoğulculuğuna bağlı olarak kendini geliştirebilmektedir. Demokrasi kùltürü de farklılıklara olanak tanıyan çoğulcu ve demokratik sivil toplum yapılanmalarında kendini gösterebilmektedir. Siyasal bilinç temelinde demokrasi kùltürü ile hareket eden sivil toplum yapılanmaları, medyada kamuoyu oluşturabildiğinde demokratik yurttaşlık kùltürünü pekiştirecek olanaklara sahip olabilecektir. Yine aynı şekilde toplumsallaşan siyaset alanı, halka dayanarak örgütlendiğinde demokratik sonuçlar üretebilecektir.

35 Milliyet Gazetesi. "TÜSİAD'ın 'Anayasası' Aydınları Böldü", 27 Mart 2011.

36 Milliyet Gazetesi. TÜSİAD'dan Seçim Barajı Değerlendirmesi, 4 Aralık 2014.

Araştırmanın amacı doğrultusunda örnekleme dahil gazetelerdeki inceleme ve değerlendirmelere göre, sivil toplum kategorisinde ele alınarak incelenen TÜSİAD ile ilgili haber, açıklama ve köşe yazılarında çarpıcı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Gazetelerin farklı yayın politikaları ve siyasi duruşları, metnin içinden başlığa çekilen cümlelerin farklılığından da anlaşılabilir. Derneğe ait basın bildirimlerine verilen tepkiler TÜSİAD'ın, Türk siyaset eliti, medya eliti, aydınlar ve akademisyenlere kadar birçok toplumsal aktörü etkilediğini kanıtlamaktadır. Araştırmada en çok haberleştirilen sivil toplum kuruluşunun TÜSİAD'ın çıkması, ülkemizde sorunlu iktidar-muhalefet ilişkileri, medya-siyaset-ekonomik iktidar ilişkileri, tarihsel süreçte oluşan siyasi kültürümüz ve devlet geleneğimiz nedeniyle sivil toplum örgütlerinin, sermaye sahiplerine ya da siyasi iktidara yakın olanlarının daha etkin ve etkili oldukları tezini destekler niteliktedir.

Araştırmada ortaya çıkan bulgulara göre TÜSİAD, seçim barajını içeren siyasi çalışmaları, yayınlanan görüşleri ve önerileri ile seçim barajları tartışmalarında demokratik süreçlere katkıda bulunmuştur. Ancak sivil toplum, çoğulcu bir yapıda farklı çıkarların ve taleplerin temsil ve katılımı ile demokrasiye hizmet edebilir. Bu nedenle demokratik sivil toplumsallaşmanın gerçekleşebilmesi ve Türkiye'nin sosyo-politik yapısının demokratikleşmesi için diğer sivil toplum örgütleri ve kurumlarının da demokratik kültürü artıracak ve destekleyecek çalışmalarda bulunması gerekmektedir. Özellikle önemli toplumsal ve siyasal süreçlerde, farklı sivil toplum kurum ve kuruluşlarının medyada kamuoyu oluşturabilen çalışma ve etkinlikleri, demokratikleşmeye katkı açısından değerli ve önemlidir.

Araştırma sonuçlarına göre TÜSİAD, seçim barajının düşürülmesine ilişkin açıklamaları ve basın bildirimlerinin medyada temsilinin gerçekleşmesi ile seçim barajı konusunda kamuoyu oluşturmaya çalışmıştır. Sivil toplum örgütlerinin kamusal alanda görünürlüğü ve etkinliği açısından TÜSİAD'ın demokrasi temelinde yaptığı tüm çalışmalar, paketler, öneriler, raporlar, Türk siyasi kültürü ve siyasi alanının demokrasi pratiklerindeki eksiklikleri ve sorunları gidermeye yardımcı olması açısından değerli demokratik çabalar olarak görülebilir.

Makalenin konusu olan demokrasinin başlıca unsurlarından sivil toplumun, Türkiye'de demokratik ihtiyaçları karşılayıp karşılamadığının siyasi kültürle olan ilişkisinin sorgulanmasında da dikkat çekici noktalar tespit edilmiştir. Seçim barajının düşürülmesi ve indirilmesine olumlu yaklaşımı nedeniyle çoğulcu demokrasi adına önemli çalışmalarda bulunan TÜSİAD'ın kendini elit baskı ve çıkar grubu olarak tanımlaması bu nedenle dikkat çekmiştir.

Araştırmada derneğin, seçim barajının temsilde adaleti sağlaması için indirilmesi önerisini maddelendirdiği anayasa çalışmaları ve demokrasi paketleri hazırladığı sonucuna ulaşılmıştır. TÜSİAD tarafından seçim barajı konusu, demokratikleşme çabaları, AB'ye giriş süreci, demokrasi paketleri, yeni anayasa çalışmalarının alt başlığında ve özellikle seçim öncesi dönemlerde maddelendirilmiştir. Bu nedenle TÜSİAD'ın seçim barajının indirilmesine yönelik söylemi 2005, 2007 ve 2010 yıllarında güçlü görünmektedir.

1995'ten itibaren seçim sistemi ve siyasi partilerle ilgili yaptığı çalışmalarda seçim barajının indirilmesini önerdiği bilinen TÜSİAD'ın 2005, 2007 tarihlerinde ve özellikle 2010'da medya gündeminde sıklıkla yer aldığı, 2010'dan sonra ise seçim barajını içeren açıklamalarının azaldığı tespit edilmiştir. Derneğin seçim barajının yüzde on (10)'un altına indirilmesi görüşü 2001 ve 2005'te siyaset ve medya elitlerince tartişılmıştır. TÜSİAD, 2007'de hazırladığı 250 sayfalık Anayasa raporunda ise seçim barajının yüzde 4-5 düzeyine çekilmesini önermiştir. Dernek, 2007'deki yeni anayasa çalışmaları sürecinde de önce seçim barajının düşürülmesini tavsiye etmiştir. Özellikle yeni anayasanın uzlaşma temelinde yeni bir parlamento tarafından hazırlanması önerisi gündem yaratmıştır. Özellikle 2009-2010 yıllarında demokratik açılım sürecinde anayasa reformunu da kapsayan demokrasi paketi önerileriyle, 2011 yılında ise hazırladığı anayasa raporu ile kamuoyu oluşturmaya çalıştığı anlaşılmıştır.

Ancak yüzde on (10) seçim barajı, Türkiye'de siyasi istikrarı önceleyen seçim sistemleri ve yasaları nedeniyle 39 yıldır uygulandıktan sonra 31 Mart 2022 tarihinde yüzde yedi (7)'ye çekilebilmiştir. Yüzde yedi (7) seçim barajı demokratik ÷lkelerdeki baraj seviyeleri de göz önüne alındığında temsilde adaleti sağlamak adına demokratik bir iyileştirme olarak gör÷lse de yeterli değildir. Hem siyasi istikrarı sağlayan hem de temsilde adaleti daha da artıran demokratik oranların aşamalı bir şekilde uygulanabilmesi hiç kuşkusuz ÷lkemizin siyasi kùltürünün demokrasi kùltürünü içermesiyle mümkün göz÷kmektedir.

Ekonomik çıkar temelli bir sivil toplum kuruluşu olan TÜSİAD'ın medya temsilde gazetelerin ekonomi sayfalarının ötesinde siyasette gündem yaratan başlık ve açıklamalarla birinci sayfalarda yer alması, siyasi kùltürümüzle ilgili çıkarımlara olanak tanıyabilir. Siyasi kùltürümüzün neden siyasi temsil ya da katılımı artırmadığı soruları, Türkiye'deki özerklik sorunu bulunan sosyal sitemlerin iç içe geçen yapısını ve medya temsilde elit siyasetinin hala geçerliliğini koruduğunu akla getirmektedir. Oysa demokrasi kùltürünün gelişmesi için sivil toplumun kapsayıcı özelliklerini genişletmesi ve sivil toplum faaliyetlerinin siyasal temsil alanlarına eřit şekilde yansması gerekmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin gerekli ve yeterli, iletişim olanaklarına sahip sivil toplum kuruluşlarından TÜSİAD, seçim sistemlerinden seçim yasalarına, demokratik açılımlardan anayasa çalışmaları kadar çok önemli siyasal yapılanma süreçlerinde aktif rol oynamış, bu konuda akademik çalışmalarda bulunarak raporlar hazırlamıştır. Tüm bu çalışmalarda seçim barajının indirilmesini önermiştir. Bu izlekte derneğin siyasi çalışmaları, süregelen siyasi kùltürümüzü yansıtan şekilde 'elit demokratikleşme çabası' olarak nitelenebilir. TÜSİAD'ın demokratik süreçlere katkısı değerli ve önemli olmakla birlikte, demokratik çoğulculuk ve sivil toplum açısından yeterli değildir. Türkiye'de demokratik ihtiyaçların karşılanması zeminini, ancak demokratik kùltürü destekleyen siyasi ve ekonomik hak arayışlarının güçlü bir çoğulculuğu içermesi ve sivil toplum temsili hazırlayabilecektir.

Türkiye'de siyasal, ekonomik, toplumsal ve kùltürel sorunların doğru analiz edilebilmesi, siyasi ve kùltürel tartişma alanlarının demokratik olgunluğu erişmesi ve kurumsallaşmasına

bağlı gözükmektedir. Tüm bunların gerçekleşmesi için ise yurttaş bilinci gelişmiş gönüllü bireylerden oluşan özerk, bağımsız sivil toplum kurum ve kuruluşlarına ihtiyaç duyulmaktadır. Siyasi ve kültürel bir alan olan medyanın, demokrasi üretebilmesi de temsilde sivil toplumun sesine daha fazla yer vererek, kamu bilincini artıracak çoğulculuğa kapı aralamasıyla mümkün olabilir. Bu bağlamda, küreselleşme başlığında neo-liberal politikalarla iletişim teknolojilerinin geliştiği ve yaygınlaştığı, sosyo-ekonomik-kültürel farklılaşmaların arttığı göz önüne alındığında toplumun sosyolojik ve kültürel ihtiyaçlarını karşılayacak, halkın demokrasi ve siyaset araçlarına olan inancını tazeleyecek demokratik kültürün, toplumsal tüm aktörler tarafından kendini yeniden üretmesi beklenmektedir.

Ekonomi-politikte tecimsel kaygı ve hedeflerle hareket eden medyanın demokrasi üzerindeki olumsuz etkilerinin bir kavramsallaştırması olan ‘Medya Demokrasisi’nin önüne demokratik kültüre uygun tüketici tepkileri geliştirilerek geçilebilir. Öte yandan postmodern anlayışa göre parçalı ve ideolojisiz olduğu ileri sürülen dünyada, kitle partilerinin de dikkate alacakları en güçlü öge sessiz yığınlardır. Kamusal alanlarda gelişen, desteklenen ve öğretilen demokrasi kültürü, siyasal alanda varlığını etkinleştiren siyasal insan dönüşümünü sağlayabilecektir. Yığınların toplumsallaşarak sivil toplum oluşumları aracılığı ile seslerini, demokrasi kültürü çerçevesinde farklı kamularda duyuracağına dair güçlü inanç, normatif demokrasi teorilerini rasyonelleştirerek güncelleyebilecek kapasiteye de sahip olabilecektir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no grant support.

Kaynakça/References

- Almond, G., & Verba, S. (1965). “*Comparative Political Culture*”, in Pye, (Ed), L. W. and Verba, S. Political Culture and Political Development, New Jersey: Princeton University Press, pp.9-19.
- Bağce, H. E. (2007). “Siyaset ve Demokrasi Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 40/4.
- Bağce, H. E. “*Klimentizm ya da Yanaşmacılık*”. Okur-yazar.net. 7.7.2013. Çevrimiçi: <https://okur-yazar.net/klimentizm-ya-da-yanasmacilik-2903>.
- Bağce, H. E. (2015). “*Türkiye’de Siyasi Partiler ve Seçimler: 1946-2015*, Türkiye’deki Siyasi Partiler ve Seçim Kampanyaları: Araf’taki Seçim- 7 Haziran 2015, (Ed), Edip Asaf Bekaroğlu, İstanbul: Vadi Yay.
- Bağce, H. E. (2019). “*Medya ve Demokrasi*”, Independent Türkçe, 24. Ağustos 2019, çevrimiçi erişim, <https://www.indyuturkish.com/node/19681/turkiyeden-sesler/medya-ve-demokrasi>.

- Bağcı, H. E. (2020). “Türkiye’de Medya ve Demokrasinin Yapısal ve Etik Sorunları”. *İnsan & İnsan*, 7/25.
- Bauman, Z. (2003). *Yasa Koyucular ile Yorumcular*, (K.Atakay, Çev). İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkes, N. (2019). *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. haz. Kaya, A. (28 bs). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Boadi, E. G. (2007). *Conflict of Interest Nepotism and Cronyism*.
- Borton, H. (1970). *Japan’s Modern Century*, New York: The Ronald Press Company.
- Canıklıoğlu, M. D. (2007). *Sivil Toplum ve Türkiye Demokrasisindeki İzdüşümleri*. Ankara: Seçkin Yayınları
- Çam, E. (1995). *Siyaset Bilimi*. İstanbul: Der Yayınları., s.153.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dankwart, A. R. (1968). “*Military: Turkey*”, Political Modernization in Japan and Turkey. Princeton.
- Dukul, Ö. A. (2022). *Medya ve Demokrasi: Seçim Barajlarının Medyada Temsili*. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Duverger, M. (1986). *Seçimle Gelen Krallar*, (N. Erkut. Çev.). İstanbul: Kelebek Yayınları.
- Erdoğan, E. T. (2001). “*Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sivil Toplum İlişkisi*”, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Eroğlu, C. (1999). *Devlet Yönetimine Katılma ve Yönetme Hakkı*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Eyüpoğlu, E. (1999). “*İletişim, Siyaset, İktidar, Medya*”, Der., Korkmaz A. *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Frey, F. (1975). *Patterns of Elite Politics in Turkey, Political Elites in the Middle East*, (Ed), George Lenczowski, Washington: American Enterprise Institute.
- Gençkaya, Ö. F. (1997). “*Demokratikleşme ve Sivil Toplum ilişkisi Üzerine Bir Not*”, Yeni Türkiye Dergisi. Ankara: Yeni Türkiye Medya Hizmetleri Yayınları. 3/18.
- Güngör, E. (2003). *Kültür Değişmesi ve Milliyetçilik*. Hisar Kültür Gönüllüleri Elektronik Metin. www.hisar.gunlugu.com
- Habermas, J. (2018). *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*. (15.bs). İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.
- Hallin, D., & Mancini, P. (2004). *Comparative Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge: Cambridge University Press, pp.55-58.
- Kalaycıoğlu, E. (1996). “*Türkiye’de Siyasi Kültür ve Demokrasi*”, *Türkiye’de Demokratik Kültür ve Siyaset*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayını.
- Kaya, A. R. (2016). “*İktidar Yumağı*”. *Devlet, Sermaye ve Medya*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*, (1. bs.) (N. Erdoğan, Çev). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Köker, L. (2004). Çoğulculuk Olmadan Demokrasi ve Sivil Toplum Olmaz, *Sivil Toplum Dergisi*, 2/ 5.
- Köker, L. (2016) “Seçim Sistemleri ve Siyasi Çoğulculuk Demokratik Meşruluk Açısından Bir Değerlendirme”. *Anayasa Yargısı Dergisi*, 22(1), 199-210.
- Lipset S. M. (1959). *Some Social Requisites of Democracy*. The American Political Science Review, pp. 69-105.
- Odabaşı, G. F. *Sivil Toplum*, İstanbul: Leyla ile Mecnun Yayıncılık, 2005, s. 13-14.
- Özbudun, E. (2016). *Otoriter Rejimler, Seçimsel Demokrasiler ve Türkiye*. (2.bs). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sartori, G. (1996). *Demokrasi Teorisine Geri Dönüş*, (T. Karamustafoğlu ve M. Turan, Çev.). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Taşkesen, A. (2011). *Türkiye’de Demokrasi Sancıları*. Ankara: Araştırma Yayınları.

- Tilly, C. (2012). *Democracy Cambridge University Press*, 2007.
- Touraine, A. (2015). *Demokrasi Nedir?*, (3.bs). (O. Kunal, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, İ. (1986) “*Türkiye’de Siyasal Kültürün Oluşumu*”. *Türk Siyasal Hayatının Gelişimi*.(Ed.), Ersin Kalaycıoğlu ve Ali Yaşar Sarıbay, İstanbul: Beta Yayınları.
- Unbehau, N. H. (2006). *Türkiye Kırsalında Klientalizm ve Siyasal Katılım*. (M. Öztürk. Çev.). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Uslu, A. *Siyaset Bilimi Kavramlar ideolojiler ve Disiplinler arası İlişkiler*. haz. Atılğan G, Aytekin E. A Aytekin. İstanbul I: Yordam Kitap. s.131.
- Yavaşgel, E. (2014). *Özgürlüğün Siyaseti*, İstanbul: Derin Yayınları.
- Yüçetürk, A. (1987). *Siyasetin Toplumsal Tabanı*.Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Cumhuriyet Gazetesi. “TÜSİAD’dan BDP’ye baraj desteği”. Erişim tarihi: 23. 07. 2020, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/tusiaddan-bdpye-baraj-destegi-212542>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD: Popülizm yapmayın”. Erişim tarihi: 01.07. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tusiad-populizm-yapmayin-38416061>
- Hürriyet Gazetesi. “Baraj % 5 olsaydı 7 parti TBMM’deydi”. Erişim tarihi: 12.08. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/baraj-5-olsaydi-7-parti-tbmmdeydi-38419720>
- Hürriyet Gazetesi. “Sezer ve TÜSİAD aynı görüşte: Seçim barajı düşürülsün”. Erişim tarihi: 18.07.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sezer-ve-tusiad-ayni-goruste-secim-baraji-dusurulsun-3678745>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD 8 yıl önce baraj yüzde 5 olsun demiş”. Erişim tarihi: 19.07.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/tusiad-8-yil-once-baraj-yuzde-5-olsun-demis-3688878>
- Hürriyet Gazetesi. “Sabancı: TÜSİAD 35 yıldır çizgisini hiç değiştirmede”. Erişim tarihi: 20.07. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/sabanci-tusiad-35-yildir-cizgisini-hic-degistirmede-3694323>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD: Vergi kurumu siyasallaşıyor”. Erişim tarihi: 02.08.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tusiad-vergi-kurumu-siyasallasiyor-12593465>
- Hürriyet Gazetesi. “Bizim moralimiz iyi ama seviyesiz tartışmalar Türkiye’ye yakışmıyor”. Erişim tarihi: 13. 08. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/bizim-moralimiz-iyi-ama-seviyesiz-tartismalar-turkiye-ye-yakismiyor-13801770>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD’dan ilginç tepki”. Erişim tarihi: 19.08.2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tusiaddan-iliginc-tepki-14260666>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD: Bu paket yetmez Anayasa tümüyle değişmeli”. Erişim tarihi: 05 .09. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tusiad-bu-paket-yetmez-anayasa-tumuyle-degismeli-14220552>
- Hürriyet Gazetesi. “TÜSİAD Başkanı Dinçer: Hükümetin programıyla çelişkimiz yok”. Erişim tarihi: 26 Eylül, 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tusiad-baskani-dincer-hukümetin-programıyla-celiskimiz-yok-27139498>
- Hürriyet Gazetesi. “Reform talebi”. Erişim tarihi: 01 .10. 2021, <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/reform-talebi-40429098>
- Milli Gazete. “Horoz dövüşüne devam”. Erişim tarihi: 01.05.2021, <https://www.milligazete.com.tr/haber/746813/horoz-dovusune-devam>
- Milli Gazete. “TÜSİAD ne istiyor”. Erişim tarihi: 24.08.2021, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1074384/tusiad-ne-istiyor>

- Milli Gazete. “Anayasa değişikliği seçim sonrasına kalsın”. Erişim tarihi: 11.10.2021, <https://www.milligazete.com.tr/haber/815775/anayasa-degisikligisecim-sonrasina-kalsin>
- Milli Gazete. “TÜSİAD: Anayasa tümüyle değişmelidir”. Erişim tarihi: 03.02.2021, <https://www.milligazete.com.tr/haber/1156611/tusiad-anayasa-tumuyle-degismelidir>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD raporundan farklı sesler”. Erişim tarihi: 23.12. 2020, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/tusiad-raporundan-farkli-sesler-5281298>
- Milliyet Gazetesi. “Siyaset çözüm yaratmalı...”. Erişim tarihi: 25.12.2020, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/siyaset-cozum-yaratmali-384507>
- Milliyet Gazetesi. “Kısa... Kısa...”. Erişim Tarihi: 20.11. 2020, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kisa-kisa-5270726>
- Milliyet Gazetesi. “Kürtçe, okullarda seçimli ders olmalı”. Erişim tarihi: 7.04.2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/kurtce-okullarda-secimlik-ders-olmali-185982>
- Milliyet Gazetesi. “Türklerle Kürtlerin kardeşlik mayası bozulmadan kavga bitmeli”. Erişim tarihi: 25 .08. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turklerle-kurtlerin-kardeslik-mayasi-bozulmadan-kavga-bitmeli-1178677>
- Milliyet Gazetesi. “Türkiye’de demokrasi açığı var”. Erişim tarihi: 12.03.2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-de-demokrasi-acigi-var-1189084>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD: Öncelikli konu Anayasa reformudur”. Erişim tarihi: 16.03. 2010, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/tusiad-onceklikli-konu-anayasa-reformudur-1199346>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’ın Görüş Dergisi yeniden yayında...”. Erişim tarihi: 06 .04. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/tusiad-in-gorus-dergisi-yeniden-yayinda-1217873>
- Milliyet Gazetesi. “Oldu olacak barajı yüzde 30’a çekelim, tek parti kalsın”. Erişim tarihi: 12 .08. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/asli-aydintasbas/oldu-olacak-baraji-yuzde-30-a-cekelim-tek-parti-kalsin-1230721>
- Milliyet Gazetesi. “Türkiye bir seçimi daha yüzde 10 barajıyla geçirmemeli”. Erişim tarihi: 07. 04. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/turkiye-bir-secimi-daha-yuzde-10-barajiy-la-gecirmemeli-1218058>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’dan radikal çıkış”. Erişim tarihi: 15.04.2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/tusiaddan-radikal-cikis-1218258>
- Milliyet Gazetesi. “Paralel düşünüyoruz”. Erişim tarihi: 18.08.2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/paralel-dusunuyoruz-1306980>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’danBDP’ye seçim barajı desteği”. Erişim tarihi:19.08.2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/tusiaddan-bdpye-secim-baraji-destegi-1338330>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’ın yeni anayasa önerisi”. Erişim tarihi: 01.09.2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/tusiad-in-yeni-anayasa-onerisi-1367579>
- Milliyet Gazetesi. “Atatürk’e Teşekkür Üniter Devlete Esnetme”. Erişim tarihi: 02 .09. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/ataturk-e-tesekkur-uniter-devlete-esnetme-1367862>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’ın ‘Anayasası’ Aydınları Böldü”. Erişim tarihi: 03. 09. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/tusiad-in-anayasasi-aydinlari-boldu-1369450>
- Milliyet Gazetesi. “TÜSİAD’dan Seçim Barajı Değerlendirmesi”. Erişim tarihi: 05. 11. 2021, <https://www.milliyet.com.tr/ekonomi/tusiad-dan-secim-baraji-degerlendirmesi-1979427>
- TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı Ümit Boyner’in 40. Genel Kurul Toplantısı Konuşması’. Erişim tarihi: 17. 05. 2021, <https://tusiad.org/tr/tum/item/6-tusiad-yonetim-kurulu-baskani-umit-boynerin-40--genel-kurul-toplantisi-konusmasi>

Uluslararası Politika Akademisi. “Dünya Değerler Araştırması 7. Dalga Veri setindeki Türkiye Bulguları”, Erişim tarihi: 30 .09. 2020, <http://politikaakademisi.org/2020/08/02/dunya-degerler-arastirmasi-7-veri-setindeki-turkiye-bulgulari/>, TEPAV/Günlük. “Türkler neden birbirine güvenmez?”. Erişim tarihi: 05 .04. 2020, <https://www.tepav.org.tr/tr/blog/s/5273>.

